

සරළ පාඨ

විශරණය

නාලයෙන

පළමු යොමුව

පාලි හෝඩිය

(අක්ඛරාපාදයෝ ඒකවත්තාමූලික)

ස්වර		ව්‍යංකේෂණ								උත්පත්තිස්ථාන
		ස අක්ෂරය සමඟ අභේෂ			ය ර ල ව හ ළ අක්ෂර සමඟ භේෂ			අවර්ග		
අ	ආ	කවර්ග අකරු 5	ක	ඛ	ග	ඝ	ඞ		හ	අකවර්ගහා කණ්ඩපා
ඉ	ඊ	චවර්ග අකරු 5	ච	ඡ	ජ	ඣ	ඤ		ය	ඉචවර්ගයා තාලපා
		ථවර්ග අකරු 5	ථ	ඪ	ඩ	ඬ	ණ	ර	ල	ථවර්ගරාලා මුද්දිපා
		තවර්ග අකරු 5	ත	ථ	ද	ධ	න	ල	ස	තවර්ගලසා දන්තපා
උ	උභ	පවර්ග අකරු 5	ප	ඵ	ඪ	භ	ම			උපවර්ගා ඔට්ටිපා
	ඵ									කණ්ඩතාලප
	ඹ									කණ්ඩෝෂ්ටප
									ව	දන්තෝෂ්ටප
									(අ)ං	නාසික (පූර්ණ)
ත්‍රිස්ව ස්වර	දූර්ඝ ස්වර		අල්පප්‍රාණ	මහප්‍රාණ	අල්පප්‍රාණ	මහප්‍රාණ	අනුනාසික වර්ගාන්ත ප්‍රාණ			

විභක්ති

අට්ඨකථා

1. පච්චන්ත වචනං
2. උපයෝග වචනං
3. කරණ වචනං
4. සම්පදාන වචනං
5. නිස්සක්ඛ වචනං
6. සාම් වචනං
7. භූමිම වචනං
8. කරණ වචනං
9. සම්බෝධන වචනං

ව්‍යවහාර

- පඨමා විභක්තිය
දුතියා විභක්තිය
තතියා විභක්තිය
චතුත්ථි විභක්තිය
පඤ්චමි විභක්තිය
ෂට්ඨි විභක්තිය
සත්තමි විභක්තිය
කරණ විභක්තිය
ආලපන විභක්තිය

සියලු විභක්තිවල වර්තමාන විභක්ති ප්‍රත්‍යයෝ

විභක්ති ප්‍රත්‍යයෝ	පඨමා ආලපන	දුතියා	තතියා කරණ	චතුත්ථි	පඤ්චමි	ෂට්ඨි	සත්තමි
ඒක වචන	සි	අං	නා	ස	සමා	ස	ස්මිං
බහු වචන	යෝ	යෝ	හි	නං	හි	නං	සු

➤ අකාරාන්ත පුප්ලිඛිත පුරුෂ ශබ්දය සියලු විභක්තිවල වර්තමාන අයුරු:-

විභක්තිය	ඒකවචනය		බහුවචනය	
පඨමා	මි	පුරිසෝ (පුරුෂ තෙම)	ආ	පුරිසා (පුරුෂයෝ)
ආලපන	(හෙ)අ/ආ	(හෙ) පුරිස/පුරිසා (පින්වත් පුරුෂය)	(හෙ)ආ	(භවන්නෝ) පුරිසා (පින්වත් පුරුෂයහි)
දුතියා	අං	පුරිසං (පුරුෂයා)	ඒ	පුරිසෙ (පුරුෂයන්)
තතියා	ඒන	පුරිසේන (පුරුෂයා විසින්)	ඒහි/ඒති	පුරිසෙහි/පුරිසෙති (පුරුෂයන් විසින්)
කරණ	ඒන	පුරිසේන (පුරුෂයා කරණකොට)	ඒහි/ඒති	පුරිසෙහි/පුරිසෙති (පුරුෂයන් කරණකොට)
චතුත්ථි	ආය/ස්ස	පුරිසාය/පුරිසස්ස (පුරුෂයාට)	ආනං	පුරිසිනං (පුරුෂයන්ට)
පඤ්චමි	ආ/මිහා/ස්මා	පුරිසා/පුරිසමිහා/පුරිසස්මා (පුරුෂයා කෙරෙහි)	ඒහි/ඒති	පුරිසෙහි/පුරිසෙති (පුරුෂයන් කෙරෙහි)
ෂට්ඨි	ආය/ස්ස	පුරිසාය/පුරිසස්ස (පුරුෂයාගේ)	ආනං	පුරිසිනං (පුරුෂයන්ගේ)
සත්තමි	ඒ/මිහි/ස්මිං	පුරිසෙ/පුරිසමිහි/පුරිසස්මිං (පුරුෂයා කෙරෙහි)	ඒසු	පුරිසේසු (පුරුෂයන් කෙරෙහි)

01. පව්වත්ත වචනං/පට්ඨා විභක්තිය “සි” “යො”

ඒක වචනය

බහු වචනය

බුද්ධ + සි → ඕ

බුද්ධ + යෝ → ආ

බුද්ධි - අ → ඕ

බුද්ධි - අ → ආ

බුද්ධෝ//

බුද්ධා//

i. පදයක ලිඛිතාර්ථය පට්ඨාවෙන්

වාක්‍යයකින් තොරව හුදු හැඳින්වීම සඳහා භාවිතා කරන අවස්ථා ආදියේ ද නම් කිරීමකදී (මේ මොකක් ද?)

උදා:- පුරිසෝ, රුක්ඛෝ, වානරෝ (පුරුෂයා, ගස, වඳුරා)

ii. කර්තෘකාරක වාක්‍යයක උක්ත කර්තෘ පට්ඨාවෙන්

උදා:- බුද්ධෝ ධම්මං දේසෙති.

(බුදුරජාණන් වහන්සේ ධර්මය දේශනා කරන සේක.)

කර්තෘකාරක වාක්‍යයක ක්‍රියාවත් සමඟ සෘජු සම්බන්ධයක් ඇති පදය උක්ත කර්තෘ පදයයි. ක්‍රියාව වෙනස් කරන විට වෙනස් කළ යුතු පදය වන්නේ ද උක්ත පදයයි.

උදා:- පුරිසෝ රුක්ඛං ජිනෙති. (පුරුෂයා ගස කපයි)

➤ මෙම වාක්‍යයේ කර්තෘ හඳුනා ගැනීමට

ගස කපනුයේ කවිද? පුරුෂයායි (කර්තෘ පිළිතුර ලෙස පැමිණේ)

iii. කර්මකාරක වාක්‍යයක උක්ත කර්මය පට්ඨාවෙන්

උදා:- බුද්ධේන ධම්මෝ දේසියතේ.

(බුදුරජාණන් වහන්සේ විසින් ධර්මය දේශනා කරනු ලබන සේක.)

iv. උක්ත පදයේ විශේෂණ පද පට්ඨාවෙන්

උදා:- කාලෝ ගෝනෝ ධාවති. (කලු ගොනා දුවයි.)

v. “√භූ” “√හු” භාතුවලින් සැකසෙන ආබ්‍යාත පද ඇති වාක්‍යවල ආබ්‍යාත පූර්ණ පදය පට්ඨාවෙන් - එමෙන් ම මෙම ධාතුවලින් සෑදෙන ක්‍රියා පද(හෝති, භවති) යෙදෙන වැඩි වල කර්මය නොයෙදේ.

උදා:- සෝ බුද්ධෝ භවිස්සති. (හෙතෙම බුදු කෙනෙකු වෙයි. (අනාගතයේ දී)

vi. ආලපන පදය ප්‍රථමාවෙන් (බහුලව යෙදෙන නිසා විභක්තියක් ලෙස දක්වා ඇත)

උදා:- දාරක! ත්වං ගාමං ගච්ඡසි. (දරුව! තෝ ගමට යයි.)

ඒක වචනය - දාරක + සි = දාරක, දාරකා + සි → ආ = දාරකා

බහු වචනය - දාරක + යෝ → ආ = දාරක් - අ + ආ = දාරකා

පුර්විකා ආකාරාන්ත පදවල ඉහත පරිදි ආලපනයේ දී ඒකවචන පද දෙකක් ද, බහුවචන පදයක් ද ඇත.

ක්‍රියා පදයක සකැස්ම			
උපසර්ගය +	√ධාතුව ^A +	විකරණ ප්‍රත්‍යය ^B +	ආබ්‍යාන ප්‍රත්‍යය ^C
-	√පච් +	අ +	ති
සෑම ක්‍රියාවකම උපසර්ග පද නොයෙදේ	පවති//		

A. “ධාතුව” යනු ක්‍රියා මූලයයි. නිශ්චිත ක්‍රියා අර්ථයක් ඇති ක්‍රියා ප්‍රකෘතියකි.

B. “විකරණ ප්‍රත්‍යය” යනු ධාතුව හා ආබ්‍යාන ප්‍රත්‍යය අතර යෙදෙන ප්‍රත්‍යයකි. ප්‍රධාන වශයෙන් විකරණ වර්ග හතක් ඇත. (භූවාදී, රුධාදී, දිවාදී, සමාදී, කියාදී, තනාදී, වුරාදී)

C. “ආබ්‍යාන ප්‍රත්‍යය” යනු ධාතුව හා විකරණ ප්‍රත්‍යයට පසුව ක්‍රියා අර්ථය, පුරුෂ භේදය, වචන භේදය, කාල භේදය අනුව ගැලපීම සඳහා ක්‍රියා අංගයේ අගට එකතු කරන කොටසයි. වගුවේ වර්තමානකාල ප්‍රත්‍යය දක්වා ඇත.

	උක්තය		ආබ්‍යානය	
	ඒක වචන	බහු වචන	ඒක වචන	බහු වචන
පඨම පුරුෂය	සෝ	තේ	ති	න්ති
මජ්ඣම පුරුෂය	ත්වං	තුමිහේ	සි	ථ
උත්තම පුරුෂය	අහං	මයං	මි*	ම*

* අගට අයත්ත ඇසෙන සෑම අංගයකට ම “මි” “ම” ප්‍රත්‍යයන් පරව සිටි කල්හි එම “අ” කාරය දීර්ඝ වේ.

උදා:- ගච්ඡ → ගච්ඡාමි/ගච්ඡාම

හර → හරාමි/හරාම

ලිඛ → ලිඛාමි/ලිඛාම

පච් → පචාමි/පචාම

02. උපයෝග වචන/ද්‍රව්‍යා විභක්තිය “අං” “යෝ”

ඒක වචන

බහු වචන

බුද්ධ + අං
බුද්ධි - අ → අං
බුද්ධං //

බුද්ධ + යෝ → ඒ
බුද්ධි - අ → ඒ
බුද්ධෙ //

පුරිසෝ රුක්ඛං ඡන්දති (පුරිසෝ කිං ඡන්දති?)

(පුරුෂයා ගස කපයි.) (පුරුෂයා කුමක් කපයි ද?)

(ක්‍රියාවට සෘජු සම්බන්ධයක් නැති/ ක්‍රියාවට යටත්වන/ අනුක්‍රීය කර්මය)

i. කර්තෘකාරක වාක්‍යයක අනුක්‍රීය කර්මය ද්‍රව්‍යාවෙන්

උදා:- පුරිසෝ රුක්ඛං ඡන්දති. (පුරුෂයා ගසක් කපයි.)

ii. අනුක්‍රම ක්‍රමයේ විශේෂණ පදය දැක්වීම

උදා:- පුරුෂයා මහත්තං රුක්ඛං ජිනිති. (පුරුෂයා මහා ගසක් කපයි.)

iii. ද්විත්වික ධාතු සමඟ යෙදෙන අප්‍රධාන ක්‍රමය දැක්වීම

උදා:- පුරුෂයා උපාසකං^① මිදනං^② යාවති^③.

(පුරුෂයා උපාසකයාගෙන් බත ඉල්ලයි.)

පුරුෂයා හගවන්තං පඤ්චං පුච්ඡි.

(පුරුෂයා භාග්‍යවතුන් වහන්සේගෙන් පැනයක් විචාළේ ය.)

①. අප්‍රධාන ක්‍රමය ②. ප්‍රධාන ක්‍රමය ③. ද්විත්වික ධාතු

අක්‍රමික ධාතු:- සුරියෝ උදේති

සක්‍රමික ධාතු:- පුරුෂයා රුක්ඛං ජිනිති

“යාවති” “පුච්ඡති” වැනි අබ්‍යාත පද යෙදෙන වාක්‍යයක ඇතැම්විට ක්‍රම දෙකක් යෙදේ.

iv. ක්‍රියා විශේෂණ පද දැක්වීම (ක්‍රියාවක් කරන ආකාරය විස්තර කරන පද)

උදා:- පුරුෂයා(පඨමා) සීඝ්‍රං(ද්‍රුතියා) රුක්ඛං(ද්‍රුතියා) ජිනිති

(උක්ත ක්‍රියාව) (ක්‍රියා විශේෂණය) (ක්‍රමය) (ක්‍රියාව)

➤ ක්‍රියා විශේෂණය හඳුනා ගන්නා ක්‍රමය

පුරුෂයා කථං රුක්ඛං ජිනිති? සීඝ්‍රං

(පුරුෂයා කෙසේ ගස කපයිද? වේගයෙන්)

v. අවිජිත සංයෝගය දැක්වීම

අතරක් නැර යමිකිසි කාලයක් හෝ දුරක් පුරාවට ද්‍රව්‍යයක්, ගුණයක් හෝ ක්‍රියාවක් පැතිර ඇති විට/ පවතින විට එම දුර හා කාලය හඟවන පද දැක්වීම යෙදේ. (බහුලව ඒක වචනයෙන් යෙදේ)

උදා:- බුද්ධෝ සත්තාහං බෝධි පල්ලච්ඡේ නිසීදති.

(බුදුරජාණන් වහන්සේ සත් දවසක් බෝ මුල වැඩසිටි සේක.)

අහං ජාරත්තං මානත්තං සමාධියාමි.

(මම රාත්‍රී හයක් මානත්ත සමාදන් වෙමි.)

රුක්ඛෝ ව්‍යාමං උච්ඡේ හෝති.

(ගස බඹයක් උස වෙයි.)

වනසණ්ඨෝ පඤ්චයෝජනං දීඝෝ හෝති.

(වනලහැබ යොදුන් පසක් දිගු වෙයි.)

vi. කිතක පදයක අනුක්‍රම ක්‍රමය දැක්වීම

“කිතක” යනු ක්‍රියා නාම හෙවත් කෘදන්තය. ක්‍රියාවකින් නිපන් බැවින් කිතක නම්. ක්‍රමයක් බලාපොරොත්තු වන ක්‍රියා පදයකින් සෑදෙන කිතක පදයකට ක්‍රමයක් තිබේ.

උදා:-

පුරිසෝ	<u>රුක්ඛං</u>	ජින්නිව්වා	භත්තං	භුඤ්ජති
පුරුෂයා	ගස	කපා	බත	කයි
(උත්ත කර්තෘ)	(කිතකයේ කර්මය)	(පූර්ව ක්‍රියාව)	(ප්‍රධාන කර්මය)	(ක්‍රියාව)

i. පූර්වක්‍රියා කිතක වර්ගයකි	පුරිසෝ රුක්ඛං ජින්නිව්වා භත්තං භුඤ්ජති	කපා
ii. මිශ්‍රක්‍රියාව ද කිතක වර්ගයකි	පුරිසෝ රුක්ඛං ජින්නිව්වා භත්තං භුඤ්ජති	කපමිත්/කපන්තේ
iii. නාම විශේෂණ ද කිතක වර්ගයකි	රුක්ඛං ජින්නිව්වා පුරිසෝ භත්තං භුඤ්ජති	කපන්නා වූ පුරුෂයා
iv. තුං ප්‍රත්‍යාන්තයෝ ද කිතක වර්ගයකි	පුරිසෝ රුක්ඛං ජින්නිව්වා චරසුං ආහරති	කපන්ට

vii. තැනකට යේ ද, බසි ද කෙනෙකු වෙත චිත්‍රණී ද, මතට නගී ද චිවැහි තැන් දැනියාවෙන්

උදා:- පුරිසෝ ගෙහං ගච්ඡති. **තැන** (පරුෂයා ගෙට යයි.)
පුරිසෝ බුද්ධං උපසංකමති. **වෙත** (පුරුෂයා බුදුරුදුන් වෙත චිත්‍රණීයි.)
පුරිසෝ අස්සං ආරුහති. **මත** (පුරුෂයා අසුපිට නගීයි.)
පුරිසෝ සරං ඕරුහති/ඕතරති. **බැසීම** (පුරුෂයා විලට බසීයි.)

viii. අනුව යන්නේ කවරෙකු කෙරෙහි ද ඔහු දැනියාවෙන්

උදා:- සාවකා බුද්ධං අනුපගච්ඡති
(ශ්‍රාවකයෝ බුදුරජාණන් වහන්සේ අනුව යයි.)

ix. යමක් තරණය කරයි ද එය දැනියාවෙන්

උදා:- සෝ නදිං/ජලනිධිං තරති (හෙතෙමේ නදිය/සාගරය තරණය කරයි.)

x. ඉල්ලන්නේ/ යදින්නේ කාගෙන් ද ඔහු දැනියාවෙන්

උදා:- උපාසකො මිත්තං භික්ඛං යාචති
(උපාසක තෙමේ මිතුරාගෙන් භික්ෂාව ඉල්ලයි)

xi. පැනයක් අසන විට එයට පිළිතුරු දෙන තැනැත්තේ දැනියාවෙන්

උදා:- දේවෝ බුද්ධං පඤ්ඡං පුච්ඡි
(දෙව් තෙමේ බුදුරජාණන් වහන්සේගෙන් පැනයක් විචාරයි)

03. කරුණ වචන/තනියා විභක්තිය “නා” “හි”

<u>ඒක වචනය</u>	<u>බහු වචන</u>
බුද්ධ + නා → ඒන	බුද්ධ + හි/හි
බුද්ධි - අ → ඒන	බුද්ධි - අ → ඒහි/හි
බුද්ධෙන	බුද්ධෙහි/ බුද්ධෙහි

i. කර්මකාරක වාක්‍යයක අනුක්‍රම කර්තෘ තනියාවෙන්

උදා:-

කර්තෘකාරකය	පුරිසෝ	රුක්ඛං	පින්දති
	උක්ත කර්තෘ	අනුක්‍රම කර්මය	අවසන් ක්‍රියාව
	(පඨමා)	(දුතියා)	
කර්මකාරකය	පුරිසේන	රුක්ඛෝ	පින්දියති
	අනුක්‍රම කර්තෘ	උක්ත කර්මය	අවසන් ක්‍රියාව
	(තතියා)	(පඨමා)	

- කර්මකාරක වාක්‍යයක කර්මය හා සෘජු සම්බන්ධතාවය ඇත්තේ කර්මපදය සමඟයි. එහිසා එය උක්ත කර්මය වේ.

ii. කර්මකාරක කිතක පදයක අනුක්‍රම කර්තෘ තනියාවෙන්

උදා:-

කර්තෘකාරකය	පුරිසෝ	රුක්ඛං	පින්දන්තෝ
	උක්ත කර්තෘ	අනුක්‍රම කර්මය	කර්තෘකාරක කිතකය
	(පඨමා)	(දුතියා)	(කපන්තෝ)
කර්මකාරකය	පුරිසේන	රුක්ඛෝ	පින්දියන්තෝ
	අනුක්‍රම කර්තෘ	උක්ත කර්මය	කර්මකාරක කිතකය
	(තතියා)	(පඨමා)	(කපනු ලබන්තෝ)

iii. “සහ” යෝග්‍යේ තනියා - “සමඟ” යන අර්ථයේ යෙදෙන “සහ” “සද්ධිං” යන පද වාක්‍යවල යෙදීමේ දී තනියාවෙන්

උදා:- පුරිසෝ දාරකෙන සද්ධිං/සහ ගාමං ගච්ඡති.
(පුරුෂයා දරුවා සමඟ ගමට යයි.)

- සමඟ යනාදිය ඇතිමුත් එම වචනය නොයොදා ද වාක්‍යයේ තනියා හැකිය.

උදා:- පුරිසෝ දාරකෙන ගාමං ගච්ඡති.
(පුරුෂයා දරුවා සමඟ ගමට යයි.)

iv. ඇතැම්විට ක්‍රියා විශේෂණ පද තනියාවෙන්

උදා:- පුරිසෝ සුබේන පිවති. (පුරුෂයා සැපසේ පිවත් වෙයි)

v. කාලාර්ථය තනියාවෙන්

උදා:- නවහි දිවසෙහි (දින නවයකින්)

vi. කරණ අර්ථය තනියාවෙන්

➤ ආධ්‍යක්ෂික කරණය :- සෝතෙන සද්දං සුනාති. (කණින් ශබ්දය අසයි.)

➤ බාහිර කරණය :- අහං චරසුනා රුක්ඛං පින්නාමි. (මම පොරවෙන් ගස කපමි.)

vii. ප්‍රයෝජ්‍ය කර්තෘ තනියාවෙන්

04. සම්පදාන වචනං/චතුත්ථි විභක්තිය “ස” “නං”

ඒක වචන

බුද්ධ + ස → ආය

බුද්ධි - අ → ආය

බුද්ධාය

බුද්ධ + ස → ස්ස

බුද්ධි - අ → ස්ස

බුද්ධස්ස//

බහු වචනය

බුද්ධ + ආනං

බුද්ධි - අ → ආනං

බුද්ධානං//

i. යම් දීමක් ලබන්නා හඟවන පදය චතුත්ථියෙන්

උදා:-	උපාසකෝ	<u>යාවකස්ස</u>	ඕදනං	දෙති.
	උක්ත කර්තෘ	දීම ලබන්නා	අනුක්ත	අවසාන
	(පඨමා)	(චතුත්ථි)	කර්මය	ක්‍රියාව

ii. දැරීම් අර්ථය යෙදෙන පද චතුත්ථියෙන්

උදා:- දාසෝ සාමිකස්ස ඉණං ධාරෙති.
(දාසයා ස්වාමියාට ණයක් දරයි.)

iii. යමෙකුට කිපෙයි ද එම බඳු චතුත්ථියෙන්

උදා:- අසප්පුරිසෝ සප්පුරිසස්ස කුප්ඤ්ඤි.
(අසත්පුරුෂයා සත්පුරුෂයාට කිපෙයි.)

- iv. යමෙකුට යමක් රුචි වේද රුචිය ඇත්තා චතුත්ථියෙන්
 උදා:- [ඤාණාවන්තස්ස](#) ධම්මෝ රුචිවති.
 (නුවණැත්තා හට ධර්මය රුචි වෙයි.)
- v. නමෝ යෝගය චතුත්ථියෙන්
 උදා:- නමෝ [බුද්ධස්ස](#) - බුදුරජාණන් වහන්සේට නමස්කාර වේවා!
 නමත්ථු [බුද්ධානං](#) - බුදුරජාණන් වහන්සේලාට නමස්කාර වේත්වා!
- vi. “පිණිස” යනාර්ථ ගැන්වීම චතුත්ථියෙන්
 උදා:- හික්ඛු [පිණ්ඩාය](#) ගාමං චරති. (හික්ෂුච පිඩු පිණිස ගමෙහි හැසිරෙයි.)
 හික්ඛු [බෝධාය](#) ධම්මං දේසති.
 (හික්ෂුච අවබෝධය පිණිස ධර්මය දෙශනා කරයි.)

05. [නිස්සක්ඛ චචනං/පඤ්චමී විහක්ඛිය “ස්මා” “හි”](#)

ඒක චචන

බුද්ධ + ස්මා

බුද්ධි - අ → ස්මා

බුද්ධස්මා

බුද්ධා/බුද්ධමිහා

බහු චචන

බුද්ධ + හි/හි

බුද්ධි - අ → ඒහි/හි

බුද්ධේහි/ බුද්ධේහි

- i. යම් තැනකින් යමක්, යමෙක් ඉවත්වේ ද, බැහැරවේ ද, හික්මේ ද, පහවේ ද ඒ ස්ථානය පඤ්චමියෙන්

උදා:-

චෝරා

[චනමිහා](#)

ගාමං

ගවිජති

(කර්තෘ පඨමා)

(පඤ්චමී පදය)

(කර්මය
දුතියා)

ප්‍රධාන ක්‍රියාව

- වෙන්වීම, ඉවත්වීම හඟවන පද සොයාගන්නේ කෙසේද?
 සොරා කොතැනින් චයි ද? කැළයෙන්(මෙය පඤ්චමියෙන් යෙදේ)

- ii. යමෙකු යමක් කෙරෙන් බියවේද ඒ කෙනා හෝ දෙය පඤ්චමියෙන්

උදා:-

දාරකෝ [චෝරා/ චෝරමිහා/ චෝරස්මා](#) භායති.

(දරුවා සොරට/කෙරෙන් බිය වෙයි)

- iii. “හේතු අර්ථය” පඤ්චමියෙන් - යම් හේතුවකින් යමක් සිදුවේ නම්, එය කුමක් හේතුවෙන් සිදුවේද යන්න දක්වන්නේ පඤ්චමියෙන්

උදා:-

සංඛාර [හිරෝධා](#) විඤ්ඤාණ හිරෝධෝ

(සංස්කාරයන් නිරුද්ධවීම හේතුවෙන් විඤ්ඤාණය නිරුද්ධ වේ.)

- iv. යමෙකු කෙරෙන් උගනීද; ඒ ගුරුවරයා පඤ්චමියෙන්
 උදා:- සාමණේරෝ ආචර්යමිහා ධම්මං උග්ගණ්හාති.
 සාමණේර තෙම ගුරුවරයාගෙන්/කෙරෙන් ධර්මය උගනියි.
- v. “තෝ” ප්‍රත්‍යය යෙදීමේ දී ද අර්ථ පඤ්චමියෙන් - ශබ්දප්‍රකෘතියටම “තෝ” ප්‍රත්‍යය
 චිකතු වන අතර ඒක වචන බහු වචන දෙකේ ම විශේෂයකින් තොරව යෙදේ.
 උදා:- කෝකාලිකතෝ දේවදත්තෝ පාපතරෝ හෝති.
 (කෝකාලික තෙරුන්ට වඩා දේවදත්ත තෙරු පාපතරයකු වෙයි)
- vi. යමෙකුගෙන් පරාජය වේද ඒ තැනැත්තා පඤ්චමියෙන්
 උදා:- තිත්ථියා බුද්ධමිහා/බුද්ධස්මා පරාජෙන්නි.
 (තිර්ථකයෝ බුදුරජාණන් වහන්සේ කෙරෙන් පැරදෙත්.)
- vii. “විහජනාර්ථය” පඤ්චමියෙන්
 යමෙකුට යම් දෙයකට “වඩා” යන අර්ථය දැක්වීමට ද පඤ්චමි විහත ගනී. එහිදී
 එම පද “තර” “තම” පද සමඟ භාවිත වේ.
 උදා:- බුද්ධරක්ඛිතෝ ධම්මරක්ඛිතමිහා දක්ඛනරෝ හෝති.
 බුද්ධරක්ඛිතයන් වහන්සේ ධර්මරක්ඛිතයන් වහන්සේට වඩා දක්ෂතම
 වේ.

06. සාමි වචනං/ජට්ඨි විහක්ඛිය “ස” “නං”

<u>ඒක වචනය</u>	<u>බහු වචනය</u>
බුද්ධ + ස → ස්ස	බුද්ධ + නං
බුද්ධි - අ → ස්ස	බුද්ධි - අ → ආ නං
බුද්ධස්ස//	බුද්ධානං//

- i. “සාමිස්මිං ජට්ඨි” අයිතියහඟවන පද ජට්ඨියෙන්
 උදා:- බුද්ධස්ස ධම්මෝ සුඛං දේති. (බුදුරජුන්ගේ ධර්මය සැප ගෙන දේ.)
අමච්චස්ස පුත්තෝ දක්ඛෝ හෝති. (ඇමතිගේ පුතා දක්ෂයකු වෙයි.)
- ii. නිද්ධාරණාර්ථය ජට්ඨියෙන්
 සමූහයක් අතරින් එකක් විශේෂ කොට දැක්වීම “නිද්ධාරණය” නම්. එහිදී එම පද
 ජට්ඨි බහු වචනයෙන් හෝ සත්තම් බහු වචනයෙන් යෙදේ.
 උදා:- භික්ඛූනං/භික්ඛුසු සාරිපුත්තමහාට්ඨරෝ මහා පඤ්ඤෝ හෝති.
 (ජට්ඨි/සත්තම්) (පධ්මා) (පධ්මා)
 (භික්ෂූන් වහන්සේලා අතරින් සැරියුත් තෙරුන් මහා ප්‍රාඥයෙක් වෙයි.)
සිස්සානං දත්තෝ දක්ඛනමෝ හෝති.
 (සිසුන් අතරින් දත්ත දක්ෂතම වෙයි.)

(“හෝති” “හවති” ඇති විට කර්තෘපද දෙකක් ලැබේ.)

- iii. යමෙකුගේ සම්පයට යන විට, යන්නේ කවරුන් ප්‍රභවද “සන්නිකං” පදය සමඟ එම පදය යොදන්නේ ජට්ඨියෙන්

උදා:- සිස්සෝ ආවරියස්ස සන්නිකං උපසඬ්ඨිකමති.

සිස්සෝ ආවරියං(දුතියා) උපසංකමති. (පඤ්චමි අර්ථයේ දුතියා)

- iv. කෙනෙකුගේ අකමැත්ත නොසලකා යමක් කරයි ද එම අකමැත්ත දැක්වූ කෙනා ජට්ඨියෙන්

උදා:- පිතා (සෝ) දාරකානං රුදන්තානං පබ්බජි.

(පියා දරුවන්ගේ හැඬීම නො සලකා(හඬද්දී) පැවිදි විය.)

- v. රාශි අර්ථය ජට්ඨියෙන්

උදා:- තණ්ඩුලානං/ තිලානං/ විහිනං/ මුග්ගානං රාසි.

හික්ඛුනං සමුහෝ රාසි නාම.

පුරිසෝ විහිනං රාසි මිණති.

- vi. පුරිණාර්ථය ජට්ඨියෙන්

උදා:- තිලානං මුට්ඨි පුරේති.

රූපියානං සතං පරිපුන්නෝ හෝති.

07. භූමිම වචනං/සත්තමි විහක්ඛිය “ස්මිං” “සු”

<u>ඒක වචනය</u>	<u>බහු වචනය</u>
බුද්ධ + ස්මිං	බුද්ධ + සු
බුද්ධි - අ → ස්මිං	බුද්ධි - අ → ඒ + සු
බුද්ධස්මිං//	බුද්ධෙසු//
බුද්ධේ*/බුද්ධමිති//	

* මෙහි “ධ” කාරය කෙළවර ඇති “අ” කාරය “ච” කාරයක් බවට පත් වේ.

- i. ආධාර අර්ථය සත්තමියෙන්

උදා:- වානරෝ රුක්ඛේ නිසීදති. (වඳුරා ගස මත නිඳියි.)

අහං බුද්ධස්මිං පසිදාමි. (මම බුදුරජාණන් වහන්සේ කෙරෙහි පහදිමි.)

➤ ක්‍රියා පදයට ආධාර වේ. (උඩ/ මත/ කෙරෙහි)

- ii. කාලය බිලිබඳ දක්වන පද සත්තමියෙන්

උදා:- තස්මිං සමයේ බුද්ධෝ ජේතවනේ විහරති.
(විසමයෙහි බුදුරජාණන් වහන්සේ ජේතවනාරාමයෙහි වාසය කරන සේක.)

iii. “නිද්ධාරණාර්ථය” සත්තමියෙන්

උදා:- චතුප්පදෙසු අස්සෝ සීඝතමෝ හෝති.
(සිව්පා සතූන් අතරින් අශ්වයා සීඝ්‍රතම සතා වෙයි.)

iv. භාව සත්තමිය හෙවත් කිසියම් ක්‍රියාවක් සිදුකරන අතර හෝ සිදු වූ කල්හි තවත් ක්‍රියාවක් සිදුවන බව දැක්වීමට ද භාව සත්තමියෙන් යුත් සත්තමි විභක්තිය යෙදේ.වැඩියේ කිතක පදය සහ කිතකයේ කර්තෘ පදය යන දෙකම සත්තමියෙන් ඇතිවීම මෙම අර්ථය ලැබේ.

උදා:- මනුස්සේසු නගරං ගච්ඡන්තේසු චෝරා ගේහං/ගේහානි ගච්ඡන්ති.
(මිනිස්සු නුවරට යන කල්හි සොරු ගෙට/ගෙවලට යත්.)
නින්නං ධානං උන්නමති ගච්ඡන්තෝ ලෝකනායකෝ.
(ලෝකනායකයන් වහන්සේ වඩිනා කල්හි විසම තැන් සම වෙයි.)
භගවති පරිනිබ්බුතේ මහා පරිදේවෝ අහෝසි.
(භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පිරිණිවි කල්හි මහා වැළපීමක් විය.)

v. නිමිති අර්ථයේ අදහස දීම සත්තමියෙන්

උදා:- සම්පජාන මුසාවාදේ පාවිත්තියං
(දැන දැන බොරු කීම නිමිතිකොටගෙන පවති ඇවැතක් වෙයි.)

vi. කර්තෘට හෝ කර්මයට ක්‍රියාවක් කරවීමට උපකාර වන පදය සත්තමියෙන්

උදා:- මනුස්සා මඤ්චේසු සයන්ති. (මිනිස්සු ඇඳන්වල නිදත්.)

vii. යම් දෙයකින් අල්ලයි නම් ඒ අල්ලන දෙය සත්තමියෙන්

උදා:- චෝරා මනුස්සානං හත්තේසු ගන්හිංසු
(සොරු මිනිසුන්ගේ අත්වලින් අල්ලා ගත්හ.)

ධාතු කොටස්

චුරාදී ඝණ ධාතු(ක්‍රියා මූල) වල විකරණ ප්‍රත්‍ය ලෙස එනුයේ ලෙස එනුයේ “ණ” “ණය” දෙක ය.

$$\begin{array}{ccccccc}
 \text{උපසර්ගය} & + & \text{ධාතුව} & + & \begin{array}{c} \text{විකරණ} \\ \text{ප්‍රත්‍යය} \end{array} & + & \begin{array}{c} \text{ආබ්‍යාත} \\ \text{ප්‍රත්‍යය} \end{array} & = & \text{ආබ්‍යාතය} \\
 - & + & \sqrt{\text{චුර්}} & + & \text{“ණ” “ණය”} & + & \text{ති} & = & - \\
 - & + & \underbrace{\sqrt{\text{පච්}} + \text{අ}}_{\text{අංගය}} & + & \text{ති} & = & \text{පවති//}
 \end{array}$$

කර්තෘකාරකය

චුර් + ණ + ති

චි - උ + ඊ + ණ + ති

චි - උ → ඕ + ඊ + ණ + චි + ති

චෝ + රේ + ති

චෝරේති//

කර්මකාරකය

චුර් + ණය + ති

චි - උ + ඊ + ණය + ති

චි - උ → ඕ + ඊ + ණය + අය + ති

චෝ + රය + ති

චෝරයති//

“ණ” (නානුබන්ධය) මෙයින් මුලින් ම ඇති ස්වරය වාර්ධි කරයි. වාර්ධි යනු වැඩි වීමයි. වාර්ධි වන ආකාර තුනකි.

අ → ආ

ඉ ඊ → ඒ

උ ඌ → ඕ

“චි” පූර්ව “කි” ධාතුව

කි + ණා + ති

කිණාති//

➤ ඇතැම් තැනෙක විකරණ ප්‍රත්‍යයේ “ණ” කාරය “න” ලෙස ද යොදා ඇත.

“චි” යනු උපසර්ගයයි. මෙය එකතු වන ඇතැම් තැන් වලදී “කි” ධාතුවට මුලින් “කි” කාරයක් එකතු වේ.

උදා:- චි + කි + කිණා + ති

චිකිකිණාති//

“යාමි” (ගමු) නමැති අර්ථය ඇති ධාතුව “අවබෝධ කිරීම” අර්ථය ප්‍රකාශ කිරීමට ද භාවිතා වේ.

උදා:- බුද්ධිම සරණං ගච්ඡාමි.

(සරණ වශයෙන් තේරුම් ගන්නවා/ දැනගන්නවා.)

ක්‍රියාවක් වර්තමානයේ වර්තමාන අයුරු

පටුම පුරිස	සෝ පිනාති	තේ පිනන්ති
මජ්ඣිම පුරිස	තේවං විනාසි	තේ පිනාට්
උත්තම පුරිස	අහං පිනාමි	මයං පිනාම

අතිරේක කරුණු :-	සර්ව නාම පදයක් උදව්වට ගෙන ප්‍රශ්න අසයි. කිං = කුමක් ප්‍රශ්නයක් ඇසීමේදී “සෝ” (කර්තෘ) වෙනුවට ඒ හා සමාන පදයක් වන “කෝ” යෙදිය යුතු වේ. උදා:- සෝ රුක්ඛං පින්නති → කෝ රුක්ඛං පින්නති? තේ රුක්ඛං පින්නන්ති → කේ රුක්ඛං පින්නන්ති? පුරිසෝ කං පින්නති → කං රුක්ඛං පින්නති? මෙලෙස අදාළ විභක්තිය වෙනුවට “කිං” ශබ්දය ඊට අදාළ විභක්තියෙන් තබා ප්‍රශ්න අසන ආකාරය සෑදිය හැකිය. ප්‍රශ්න ඇසීමේදී -		
	ශබ්දය	ඒක වචනය	බහු වචනය
	ඉම = මේ(සමීප) ඒන = අර(දුර) ත = ඒ(ඉතා දුර)	අයං (මෙතෙම/ මෙය) ඒසෝ (අරකෙනා/ අර/ ඔය) සෝ (හෙතෙම/ එය)	ඉමේ (මෙවුනු) ඒතේ (අර) තේ (ඔවුනු)
	කිං = කවර ය = යම්	කෝ (කවරෙක්/ කවරක්) යෝ (යමෙක්/ යමක්)	කේ (කවුරු) යේ (යම්නු)

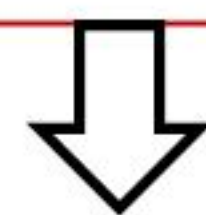
විභක්තිය	ඒක වචනය	බහු වචනය
පටුමා	අග්ගි (ගින්න)	අග්ගි/ අග්ගයෝ (ගිනි)
ආලපන	(හේ) අග්ගි (චම්බා ගින්න)	(හේ) අග්ගි/ අග්ගයෝ (චම්බා ගිනි)
දුතියා	අග්ගිං (ගින්න)	අග්ගි/ අග්ගයෝ (ගිනි)

තනියා	අග්ගිනා (ගින්න විසිනි)	අග්ගිති/ අග්ගිති (ගිනි විසිනි)
කරණ	අග්ගිනා (ගින්න කරණකොට)	අග්ගිති/ අග්ගිති (ගිනි කරණකොට)
චතුත්ථි	අග්ගිනෝ/ අග්ගිස්ස (ගින්නට)	අග්ගිනං (ගිනිවලට)
පඤ්චමි	අග්ගිනා/අග්ගිමිනා/අග්ගිස්මා (ගින්න කෙරෙන්න)	අග්ගිති/අග්ගිති (ගිනි කෙරෙන්න)
ජට්ඨි	අග්ගිනෝ/ අග්ගිස්ස (ගින්නගේ)	අග්ගිනං (ගිනිවල)
සත්තමි	අග්ගිමිති/අග්ගිස්මිං (ගින්නෙහි)	අග්ගිසු/ අග්ගිසු (ගිනිවල/ ගිනි කෙරෙහි)

අතීත ක්‍රියා

“පව” ධාතුව අතීත කාලයේ කර්තෘකාරකයෙහි මෙසේ වර්තැගේ.

පුරුෂය	අතීත කාල ආබ්‍යාස ප්‍රත්‍යය		ඒක වචනය	බහු වචනය
	ඒක වචන	බහු වචන		
පද්ම පුරිස	ඊ	උං	අ + √පවි + ඉ/ඊ	අ + √පවි + උං/ඉංසු
මජ්ඣිම පුරිස	ඕ	ත්ථ	අ + √පවි + ඕ	අ + √පවි + (ඉ*)ත්ථ
උත්තම පුරිස	ඉං	මිනා	අ + √පවි + ඉං	අ + √පවි + (ඉ*)මින/මිනා

පුරුෂය	ඒක වචනය	බහු වචනය
පද්ම පුරිස	අපවි පවි	අපවුං පවුං
	අපවි පවි	අපවිංසු පවිංසු
මජ්ඣිම පුරිස	අපවෝ පවෝ	අපවිත්ථ පවිත්ථ
උත්තම පුරිස	අපවිං පවිං	අපවිමින පවිමින
		අපවිමිනා පවිමිනා

* විකරණ ප්‍රත්‍යයට පසුව යෙදෙන අතීත කාල ආබ්‍යාස ප්‍රත්‍යය ස්වරයක් නොවන අවස්ථාවක”ත්” “මිහ” විකරණ ප්‍රත්‍යයේ “අ” “ඉ” බවට පරිවර්තනය වේ.

උදා:- පව් + අ → ඉ + ත්ට = පවිත්ට//

අතීත කාල ක්‍රියා පදවල “අ” මූලට පැමිණිය ද අතීතය වෙනස් නො වේ.

උදා:- ඡන්දි → අඡන්දි

ඒක වචනය	බහු වචනය
ඡන්දි අච්ඡන්දි ඡන්දි අච්ඡන්දි	ඡන්දිංසු අච්ඡන්දිංසු ඡන්දුං අච්ඡන්දුං
ඡන්දෝ අච්ඡන්දෝ	ඡන්දිත්ථ අච්ඡන්දිත්ථ
ඡන්දිං අච්ඡන්දිං	ඡන්දිමිහ අච්ඡන්දිමිහ ඡන්දිමිහා අච්ඡන්දිමිහා

වෝරෝ (කර්තෘ ප්‍ර:ප්‍ර: ඒක)	වනම්හා (පඤ්චමි ඒක)	ආගන්ත්වා (පූර්ව ක්‍රියාව)	මග්ගේ (සත්තමි ඒක)	පූර්සං (පූර්ව ක්‍රියාවේ කර්මය)
දිස්වා (පූර්ව ක්‍රියාව)	තස්ස (ජට්ඨි)	පහාරං (ප්‍ර: ක්‍ර: කර්මය)	දත්වා (පූර්ව ක්‍රියාව)	අසිහා (කරණය)
තස්ස (ජට්ඨි)	හත්ථං (දුතියා) (ප්‍රධාන කර්මය)	ඡන්දි (ප්‍රධාන ක්‍රියාව)		

ක්‍රියාවක් අනාගත කාලයෙහි වර්තමානය අයුරු

පටම පූර්ස	ස්සති	සෝ ගච්ඡස්සති(යන්තෝය)	ස්සන්ති	තේ ගච්ඡස්සන්ති(යන්තෝය)
මජ්ඣම පූර්ස	ස්සසි	ත්වං ගච්ඡස්සසි(යන්තෙහි)	ස්සට්	තේ ගච්ඡස්සට්(යන්තහු)
උත්තම පූර්ස	ස්සාමි	අහං ගච්ඡස්සාමි(යන්තෙමි)	ස්සාම	මයං ගච්ඡස්සාම(යන්තමු)

චුරාදිගණික ධාතු

√චුර් + **ණ** = වෝ**රේ**

√චුර් + **ණය** = වෝ**රය**

“ච” කාරාන්ත හෝ “අ” කාරාන්ත අංගයකින් යුක්ත ක්‍රියා පදයක අතීත කාල පද සැකසීමේ දී පිටුපසින් ඇති ආබ්‍යාස ප්‍රත්‍යය ස්වරයකින් ආරම්භ වන විට, අංගයත් ආබ්‍යාස ප්‍රත්‍යයත් අතරට “ස්” ආගමනය වේ.

උදා:-

පඨම පුරිස ඒක වචනය	චෝරේනි → + ස් + (ඊ → ඉ) චෝරේ + ස් + ඉ චෝරේසි// චෝරයනි → චෝරය + (ඊ → ඉ) චෝරය + ඉ චෝරයි//
ප: පු: ඛ: ව:	චෝරෙ + ස් + (උං/ඉංසු) චෝරේසුං , චෝරයිංසු//
ම: පු: ඒ: ව:	චෝරය + ඕ = චෝරයෝ
ම: පු: ඛ: ව:	චෝරය + (ඉ) + ත්ථ = චෝරයිත්ථ
උ: පු: ඒ: ව:	චෝරේ + (ස්) + ඉං = චෝරෙසිං චෝරය + (ඉං) = චෝරයිං
උ: පු: ඛ: ව:	චෝරය + (ඉ) + මිහා = චෝරයිමිහා චෝරය + (ඉ) + මිහ = චෝරයිමිහ

√කර → කා → අකා + (ස්) + ඊ → ඉ = අකාසි

√කර → කා → අ + කා + (ස්) + ඊ → ඉ

අ + ධා + සි

අ + ටි + ධා + සි

අට්ඨාසි//

- “මා” (වැළැකිවීම) පටිසේදාර්ථයේ නිපාතය බොහෝ සෙයින් ම මධ්‍යමපුරුෂ ක්‍රියාපද සමඟ යෙදේ. අතීත ක්‍රියා පදයක් සමඟ යෙදුන නමුදු එය වර්තමාන අර්ථ ගනී.

උදා:- මාමං අපාදකෝ හිංසි (පා නැති සතෙක් මට හින්නා නොකෙරේවා!)

වනං ඡින්දථ මා මාරේථ (

- “අපි” නිපාතය ප්‍රශ්න ඇසීමේ අර්ථයේ යෙදේ.

උදා:-

- උත්තම මධ්‍යම ප්‍රථම ලෙස වූ පුරුෂ කිහිපයක කර්තෘ පද වාක්‍යයක යෙදී ඇති විට වඩා බලවත් පුරුෂයේ බහු වචනයෙන් වාක්‍යය තබනු ලැබේ.

- “අ” කාරාන්ත “ආ” කාරාන්ත පදවල අගට ‘ඇති තැනැත්තා’ යන්න පෙන්නීමට “එන්න” පදය අගට එකතු වේ.

උදා:- පඤ්ඤාවන්නු, සීලවන්නු, ගුණවන්නු, ධනවන්නු

- “ඉ” කාරාන්ත “ඊ” කාරාන්ත “උ” කාරාන්ත “ඌ” කාරාන්ත පදවල අගට ‘ඇති තැනැත්තා’ යන්න පෙන්නීමට “මන්න” පදය අගට එකතු වේ. “එ” “ඔ” කාරාන්ත යෙදේ නම් ඒවාට ද “මන්න” යෙදේ.

උදා:- සතිමන්න, ඉද්ධිමන්න, පුතීමන්න, චක්ඛුමන්න

- කර්ම පදයක් ක්‍රියා පදයෝ ද ඇත්තාහ.
- උදා:- උදාවෙයි, හිඳයි, සිනාසෙයි, හිඳගනියි, නැගිටියි, දුවයි, යයි
- පුරුෂ කිහිපයක කර්තෘ පද යෙදී ඇති විට වඩා බලවත් පුරුෂයෝ බහුවචනයෙන් ක්‍රියාව තබනු ලැබේ.
- සැලකිය යුතුයි:- උත්තම පුරුෂය බලවත් මධ්‍යම පුරුෂයට වඩා,
මධ්‍යම පුරුෂය බලවත් ප්‍රථම පුරුෂයට වඩා
- “දා” (කල්හි) කාලය හැඟවෙන ශබ්දයට “කිං” නම් වූ ප්‍රශ්නවාචී ශබ්දයෙහි “ක” චිකතු වී “කදා” (කවරදා) යන කාලය හඟවන පදය සෑදේ.
- “ත” (ඒ) “දා” (කල්හි) තදා = චිකල්හි
- “ය” (යම්) “දා” (කල්හි) යදා = යම් කලෙක
- “සබ්බ” (සියලු) “දා” (කල්හි) සබ්බදා = සැමදා
- “ඒක” (එක්) “දා” (කල්හි) ඒකදා = එක් දවසක

I. කෝ අයං? - මේ කුමක් ද? අයං රුක්ඛෝ - මේ ගසක්

II. කේ ඉමේ? - මේවා මොනවා ද? ඉමේ රුක්ඛා - මේවා ගස්

III. පුරිසෝ කං වන්දති? - පුරුෂයා කුමක් වඳියි ද?
පුරිසෝ රුක්ඛං වන්දති - පුරුෂයා ගසට වඳියි.

IV. පුරිසා කේ වන්දන්ති? - මිනිස්සු මොනවා වඳිත් ද?
පුරිසා රුක්ඛේ වන්දන්ති - මිනිස්සු වෘක්ෂ වඳිත්.

V. කේ ඉමේ? - මොවුන් කවරහු ද?
ඉමේ ධම්මවාදී/ධම්මවාදිනෝ - මොවුන් ධර්මවාදීහුය.

VI. කො අයං? - අයං හික්ඛු.

VII. කෙ ඉමේ? - ඉමේ හික්ඛු.

නිපාත				
	ප්‍රත්‍යයෝ	කාල	හේතු	ආකාර
සර්වනාම	ත්ථ/ තු/ හිං/හං (සත්තම් අර්ථයේ ස්ථාන)	දා	තෝ	ථා
ය (යම්)	යත්ථ/ යතු/ යහිං (යම් තැනෙක)	යදා (යම් කලෙක)	යතෝ (යම් හෙයකින්)	යථා (යම් අයුරකින්)

ත (ඒ)	තත්ථ/ තත්‍ර/ තහිං (චිහි)	තදා (චිකල්හි)	තතෝ (චිබැවිහි)	තථා (චිසේ)
කිං (කු/ක) (කුමන)	කුත්ථ/ කුත්‍ර/ කුහිං/ කුචං (කොහිද)	කදා (කවදා)	කතෝ (කොයිහි)	කථං (කෙසේද)
සබ්බ (සියලු)	සබ්බත්ත/ සබ්බත්‍ර	සදා/ සබ්බදා (සැමකල්හි)	සබ්බතෝ (සියලු දෙනෙහි)	

විධි ක්‍රියා

√ගමු → ගවිජ

පුරුෂය	ප්‍රත්‍යය		ක්‍රියාව	
	ඒක වචන	බහු වචන	ඒක වචන	බහු වචන
පදම පුරිස	තු	(අ)න්තු	ගවිජතු	ගවිජන්තු
මජ්ඣිම පුරිස	හි	ථ	ගවිජාහි/ගවිජ	ගවිජථ
උත්තම පුරිස	මි	ම	ගවිජාමි	ගවිජාම

- “ක” වර්ගාදී වර්ග පසෙහි ඇති අකුරකට මුලින් බිත්දුව හෙවත් නිශ්ශ්‍රීතය ඇති අවස්ථාවක එම නිශ්ශ්‍රීතය අදාළ වර්ගයේ අවසාන අකුර බවට පත් වේ.

උදා:-

ක	බ	ග	ඝ	ඛ
සංකර	සංඛ	අංග	සංඝ	
සඞ්කර	සඞ්ඛ	අඞ්ග	සඞ්ඝ	

විලෙසින් ම

සංගන්තාති = සඞ්ගන්තාති

සංජායති = සඞ්ජායති

සංඨානං = සඞ්ඨානං

සංතිට්ඨති = සන්තිට්ඨති

තංචලං = තම්චලං

- “යථා” “තථා” නම් නිපාත වලින් වාක්‍ය දෙකක් එකතු කරන විට වාක්‍යය ගැළපීම් වස් වක්‍ය දෙක අතරට “ද” යන්නක් එකතු වේ. එමෙන්ම,
- “සචෙ” “යදි” නිපාත ඇති විට සම්බන්ධ කෙරෙන වාක්‍ය දෙකේ මුල් වැකියේ අගට “නම්” පදය එකතු වේ.
- “අස” (ඇත)

පුරුෂය	ඒක වචනය	බහු වචනය
පදම පුරිස	අත්ථි (ඇත)	සන්ති (ඇත්තාන)
මජ්ඣිම පුරිස	අසි (වෙහි)	අත්ථි (වෙහු)
උත්තම පුරිස	අස්මි/අමිහි (වෙමි)	අස්මි/අමිහ (වෙමු)

(“අත්ථි” නම් වූ නිපාත පදයක් ද තිබෙන බැව් සැලකිය යුත්තාන.)

උදා:- අග්ගෝහමස්මි ලෝකස්ස

අග්ගෝ + අහං + අස්මි + ලෝකස්ස

ලඛිකායං පාසාකා ච සක්ඛරා ච පඛිබ්බතා ච සන්ති.

➤ දීර්ඝ අකුර + කෙටි අකුර + න්ති ආ විට ඇතැම් තැනෙක “රේ” කාරය යෙදේ.

උදා:- මී + ය + න්ති = මියන්ති

මී + ය + රේ = මියරේ (මිය යෙති.)

අක්ඛාහි

මේ

බ්‍රාහ්මණ

චිත්තමත්ථං

(කියව)

(මට)

(බ්‍රාහ්මණය)

(චිත්තරුණ)

කස්මානු

තුමිහං

දහරා

න මියරේ

(කුමණ
හේතුවකින්)

(නුඹලාගේ)

(දරුවෝ)

(නො මැරෙත් ද)

➤ “යාව”(යමිතාක්) “තාව”(චිතාක්) යන පද වාක්‍ය දෙකක් එකතු කිරීම සඳහා භාවිත් කෙරේ. ඇතැම් තැනෙක පද දෙකම ද ඇතැම් තැනෙක පද එකක් පමණක් ද යෙදේ.

උදා:- යාව ත්වං ගච්ඡාය පාරං ගන්ත්වා ආගමිස්සසි තාව අහං ඉධ තිට්ඨාමි.

➤ “තුං” (ට) ප්‍රත්‍යය කිහිපයක් වන අතර වර නො නැගේ.

√පච්චි + ඉ + තුං = පච්චතුං

වන්දිතුං පස්සිතුං වරං

➤ නාම විශේෂණ වර්ග දෙකකි.

i. තුලසාධිකරණ විශේෂණය

ලිඛිත, විභක්ති, වචන සමාන වේ.

ii. භින්නාධිකරණ විශේෂණය

ලිඛිත, විභක්ති, වචන අසමාන වේ.

(මෙහි බහුල වශයෙන් ජට්ඨි පද යෙදේ.)

සන්ධි

1. ස්වරසන්ධි

i. සරා සරේ ලෝපං

සමාන ස්වර අසමාන ස්වර ඇති කල්හි පූර්වස්වරය ලොප් වීම.

උදා:-

ලෝක + අග්ගෝ (පිනවචන යුත්තංහි)

ලෝක් - අ + අග්ගෝ (පුඛිබ්බමධෝධිතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

ලෝක් - අ + අග්ගෝ (සරා සරේ ලෝපං)

ලෝක් + අග්ගෝ (නයේ පරං යුත්තේ)

ලෝකග්ගෝ//

අභිවන්දිය + අග්ගං = අභිවන්දියග්ගං
 පඤ්ඤත්තානෙව + ආසනානි = පඤ්ඤත්තානෙවාසනානි
 පඤ්ඤා + ඉන්ද්‍රියං = පඤ්ඤින්ද්‍රියං
 තීණි + ඉමානි = තීණිමානි
 නොති + ඒතං = නොහේතං
 භික්ඛුණී + ඕවාදෝ = භික්ඛුණෝවාදෝ
 මාතු + උපට්ඨානං = මාතූපට්ඨානං
 සමෙතු + ආයස්මා = සමේතායස්මා
 ධනමිමේ + අත්ථි = ධනමිමත්ථි
 සබ්බේ + ඒව = සබ්බේව
 අමනුස්ස + උපද්දවෝ = අමනුස්සුපද්දවෝ
 අසන්නෝ + චත්ථ = අසන්නෙත්ථ
 තයෝ + අස්සු = තයස්සු
 සබ්බමිපි + ඉදං = සබ්බමිපිදං

ii. වා පරෝ අසරූපා

අනුමතවිට අසමාන ස්වර ඇති කල්හි පර ස්වරය ලොප් කිරීම වේ.

උදා:-

යස්ස + ඉදානි (පිනවචන යුත්තංහි)
 යස්ස - අ + ඉ දානි (පුබ්බමධෝධිතමස්සරං සරේන වියෝජයේ)
 යස්ස - අ + ඉ දානි (වා පරෝ අසරූපා)
 යස්ස + අ + දානි (නයේ පරං යුත්තේ)
 යස්සදානි//

සඤ්ඤා + ඉති = සඤ්ඤාති
 ඡායා + ඉව = ඡායාව
 ඉති + අපි = ඉතිපි
 චක්ඛු + ඉන්ද්‍රියං = චක්ඛුන්ද්‍රියං
 අකතඤ්ඤා + අසි = අකතඤ්ඤාසි
 තෙ + අපි = තෙපි
 චන්දේ + අහං = චන්දේහං
 සෝ + අහං = සෝහං
 අනාථපිණ්ඩිකො + අපි = අනාථපිණ්ඩිකොපි
 මොග්ගල්ලානො + ආසි = මොග්ගල්ලානොසි
 කථා + ඒව කා = කථාවකා
 පාතෝ + ඒව = පාතෝව
 ආබාධිකො + අහං = ආබාධිකෝහං
 දේවතානු + අසි = දේවතානුසි

iii. ක්වචාසවණ්ණං ලුත්තේ

අසමාන ස්වරයන් අතර වූ පූර්ව ස්වරය ලොප් කළ විට පරස්වරයට අසවර්ණාදේශය

ඉ වර්ණයට එ කාරය ද

උ වර්ණයට ඔ කාරය ද

ආදේශ වේ. මෙහිදී මුල් පදයේ අග ස්වරය “අ” “ආ” කාර ලෙස සිටීම ද ඒවා ලොප් වූ විට සෘද්ධි සන්ධියක් බව ද දත යුතුයි.

උදා:-

පින + ඊරිතම(පිනවචන යුත්තම)

පින් - අ + ඊ රිතම (ප්‍රබ්‍රමමධෝධිතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

පින් - අ + ඊ රිතම (සරා සරේ ලෝපම)

පින් + ඊ → ච රිතම (ක්වචාසවණ්ණං ලුත්තේ)

පින් + චීරිතම (නයේ පරං යුත්තේ)

පිනේරිතම//

උප + ඉක්කති = උපෙක්කති

උප + ඉතෝ = උපේතෝ

න + උපෙති = නෝපෙති

චන්ද + උදයෝ = චන්දෝදයෝ

iv. දීඝං I

පූර්ව ස්වරය ලොප් කළ කල්හි ඇතැම් තැනෙක ස්වරය දීර්ඝ වේ.

උදා:-

ඉදාහි + අහං (පිනවචන යුත්තම)

ඉදාහි - ඉ + අ හං (ප්‍රබ්‍රමමධෝධිතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

ඉදාහි - ඉ + අ හං (සරා සරේ ලෝපම)

ඉදාහි + අ → ආ හං (දීඝං I)

ඉදාහි + ආහං (නයේ පරං යුත්තේ)

ඉදාහාහං//

තත්‍ර + අයං = තත්‍රායං

යාහි + ඉධ = යාහීධ

තදා + අහං = තදාහං

ගච්ඡාමි + ඉති = ගච්ඡාමීති

කිකි + ඉව = කිකිව

බහු + උපකාර = බහුපකාර

මධු + උදකං = මධුදකං

සු + උපධාරිතං = සුපධාරිතං

යෝ පි + අයං = යෝපායං

ඉදාහි + අහං = ඉදාහාහං

සචෙ + අයං = සචායං

තථා + උපමං = තථූපමං

අප්පස්සුතෝ + අයං = අප්පස්සුතායං

v. පුඩ්බෝ ව

පරස්වරය ලොප් කළ කල්හි ඇතැම් තැනෙක පූර්ව ස්වරය දීර්ඝ වේ.

උදා:-

දේව + ඉති (පිනවවන යුත්තංහි)

දේවී - අ + ඉ ති (පුඩ්බමධෝධිතමස්සරං සරේන වියෝජයේ)

දේවී - අ + ඉ ති (වා පරෝ අසරූපා)

දේවී + අ → ආති(පුඩ්බෝ ව)

දේවී + ආති (නයේ පරං යුත්තේ)

දේවාති//

දේව + ඉති = දේවාති

විජීජු + ඉව = විජීජුව

වි + අතිනාමෙන්නි = විතිනාමෙන්නි

සාධු + ඉති = සාධුති

කිංසු + ඉධ = කිංසුධ

වි + අතිපතන්නි = විතිපතන්නි

vi. වමෝදු දන්තානං

ස්වරයක් පර කල්හි ඇතැම් තැනෙක පූර්වව සිටි “ඔ, උ” දෙදෙනාට “වි” කාරයක් ආදේශ වේ.

උදා:-

සො + අස්ස (පිනවවන යුත්තංහි)

ස් - ඔ + අස්ස (පුඩ්බමධෝධිතමස්සරං සරේන වියෝජයේ)

ස් - ඔ → වි + අස්ස (වමෝදු දන්තානං)

ස් + වි + අස්ස (නයේ පරං යුත්තේ)

ස්වස්ස//

අනු + චීති = අන්වෙති

යතෝ + අධිකරණං = යත්වාධිකරණං

අථ + ඛෝ + අස්ස = අථඛිවස්ස

සු + ආගතං = ස්වාගතං

අනු + අද්ධමාසං = අන්වද්ධමාසං

නතු + චීව = නත්චේව

යාවතකෝ + අස්ස = යාවතක්වස්ස

- මෙහි එන සූත්‍රයේ විග්‍රහ වාක්‍යයේ “ක්වචි” ලෙස දක්වා ඇත්තේ තයෝ + අස්ස ධම්මා = තයස්සධම්මා, සමෙතු + ආයස්මා = සමෙනායස්මා යන තැන්වල ස්වරයක් පරව සිටිය ද පූර්ව ස්වර වූ “ඔ උ” කාරයන්ට “ව” කාරාදේශය නොවේ.
- “ඔ” කාරය වෙනුවට “වි” කාරය නිශ්චිතව ම එන තැන් කිහිපයක් රූපසිද්ධියේ දක්වා ඇත.

උදා:-

“කෝ, ඛෝ, යෝ, තෝ/සෝ” සන්ධි වන මුල් පදයේ කෙළවර මෙලෙසින් ඇති නම් ඉහත දක්වා ඇති අයුරු වේ.

vii. යවමදනතරප්‍රාචාගමා

ස්වරයක් පිටුපසින් සිටි කල්හි ඇතැම් තැනෙක ය ව ම ද න ත ර ළ (“ච” කාර යෝගයෙන් “ග”කාරය ද) යන ව්‍යංජන අක්ෂරයෝ ආගම වේ.

උදා:-

න + ඉදං (පිනවචන යුත්තංහි)

න + (ය්) + ඉදං (යවමදනතරප්‍රාචාගමා)

න + ය් + ඉදං (නයෙ පරං යුත්තේ)

නයිදං//

න + ඉධ = නයිධ

ති + අභිගුලං = තිවභිගුලං

2. ව්‍යංජන සන්ධි

viii. පරද්වේභාවෝ ධාණෝ

ස්වරයා කෙරෙන් පරවූ ව්‍යංජනයට යෝග්‍යස්ථානයේ දී ද්විත්ව වේ.

උදා:-

අ + පමාදෝ (පිනවචන යුත්තංහි)

අ + ප් + අමාදෝ

අ + ප්ප් + අමාදෝ (පරද්වේභාවෝ ධාණෝ)

අප්ප් + අමාදෝ (නයෙ පරං යුත්තේ)

අප්පමාදෝ//

ix. වග්ගේඝෝසාඝෝසානං තතිය පධමා

ස්වරයකින් පර වූ වර්ගයන්ගේ දෙවැනි සතරවැනි මහප්‍රාණ අක්ෂරයන්ට ද්විත්ව වන විට ඒ ඒ වර්ගයන්ගේ පළමුවැනි හා තෙවැනි අක්ෂරයෝ හෙවත් අල්පප්‍රාණයෝ වෙති. ද්විත්ව විමට ඇත්තේ මහප්‍රාණ අක්ෂරයක් නම් අල්පප්‍රාණ අක්ෂරයක් ද්විත්ව වේ.

උදා:-

උ + භික්ඛං (පිනවචන යුත්තංහි)

උ + භ් + ඉක්ඛං

උ + භ්භ් + ඉක්ඛං (පරද්වේභාවෝ ධාණෝ)

උ + ඩ්භ් + ඉක්ඛං (වග්ගේඝෝසාඝෝසානං තතිය පධමා)

උඬ්භ් + ඉක්ඛං (නයෙ පරං යුත්තේ)

උඬ්භික්ඛං//

x. දීඝං||

ව්‍යංජනයක් පිටුපස තිබියදී ඇතැම් විට මුල ඇති ස්වරය දීර්ඝයක් වේ. (මෙය බොහෝ සෙයින් ගාථාවල ඡන්දස් නොබිඳීම සඳහා කරනු ලැබේ.)

උදා:-

බන්ති + පරමං (පිනවචන යුත්තංහි)

බන්ත් - ඉ + පරමං (ප්‍රබ්බමධෝධීතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

බන්ත් - ඉ → ඊ + පරමං (දීඝං||)

බන්ත් - ඊ + පරමං (නයෙ පරං යුත්තේ)

බන්තී පරමං//

xi. රස්සං

බැඳි අකුරක්/ ව්‍යංජනයක් පර වූ කල බොහෝ සේ මුල් ස්වරය හුස්ව බවට පැමිණේ. පාලියෙහි බැඳි අකුරට මුලින් දීර්ඝ ස්වරයක් දක්නා ලැබෙන්නේ ස්වල්ප වශයෙනි.

උදා:-

ආ + බාතෝ (ජිනවචන යුත්තංහි)

ආ + බී + ආතෝ (ප්‍රබ්බමධෝධීතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

ආ + බීබී + ආතෝ (පරද්වේභාවෝ ධාණෝ)

ආ + ක්බී + ආතෝ (වග්ගේඝෝසාඝෝසානං තතිය පධමා)

ආ → අ + ක්බී + ආතෝ (රස්සං)

අක්බී + ආතෝ (නයෙ පරං යුත්තේ)

අක්බාතෝ//

xii. ලොපං ච තත්‍රාකාරෝ

ව්‍යංජනයක් හෝ ස්වරයක් පර වූ විට “ඒත” “ත” යන ශබ්දයන්ගේ මධ්‍යම ඒක වචනයෙහි වූ “ඕ” කාරයට “අ” කාරයක් ආදේශ වේ.

උදා:-

සො + මුනි (ජිනවචන යුත්තංහි)

ස් - ඕ + මුනි (ප්‍රබ්බමධෝධීතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

ස් - ඕ → අ + මුනි (ලොපං ච තත්‍රාකාරෝ)

ස් - අ + මුනි (නයෙ පරං යුත්තේ)

සමුනි//

3. නිශ්ශතීත සන්ධි

xiii. වග්ගන්තං වා වග්ගේ

වර්ගයකට අයත් ව්‍යංජනයක් පර කල්හි මුලින් සිටි බිත්දුටට ඒ ඒ වර්ගයේ කෙළවරෙහි වූ පස්වැනි අකුර ආදේශ වේ.

“ක” වර්ගයේ අකුරක් නම් “ඛ” යන්න ද

“ච” වර්ගයේ අකුරක් නම් “ඤ” යන්න ද

“ට” වර්ගයේ අකුරක් නම් “ණ” යන්න ද

“ත” වර්ගයේ අකුරක් නම් “න” යන්න ද

“ප” වර්ගයේ අකුරක් නම් “ම” යන්න ද

උදා:-

කිං + කරෝ (ජිනවචන යුත්තංහි)

කි + ට + කරෝ

කි + ට → ඩි + කරෝ

කි + ඩි + කරෝ

කිඬිකරෝ//

xiv. ඒහෙඤ්ඤං

“ඒ” කාරය ද “හ” කාරය ද පර කල්හි ඛින්නුවට(0) “ඤ” කාරය ආදේශ වේ. “ඒ” කාරය පර කල්හි “ඤ” කාරය ද්විත්ත්ව වේ.

උදා:-

තං + ඒව (පිනවචන යුත්තංහි)

ත + ට + ඒව (පුබ්බමධෝධිතමස්සරං සරේන වියෝජයේ)

ත + ට → ඤ + ඒව (ඒහෙඤ්ඤං)

ත + ඤ ඤ + ඒව (පරද්වේනාවෝ ධාණෝ)

තඤ්ඤ + ඒව (නයෙ පරං යුත්තේ)

තඤ්ඤෙව//

xv. සයෙ ච

සන්ධිවන පද දෙකෙහි ඛින්නුවට හා “ය” කාරයට (පූර්ව පදයේ ඛින්නුවත් පර පදයේ “ය” කාරයත්) යන දෙකට “ඤ” කාර දෙකක් වේ.

උදා:-

සං + යෝගෝ (පිනවචන යුත්තංහි)

සං + ය + ඕගෝ (පුබ්බමධෝධිතමස්සරං සරේන වියෝජයේ)

සං + ය → ඤ + ඕගෝ (සයෙ ච)

සඤ්ඤ → ඤ්ඤ + ඕගෝ (පරද්වේනාවෝ ධාණෝ)

සඤ්ඤ + ඕගෝ (නයෙ පරං යුත්තේ)

සඤ්ඤෝගෝ//

xvi. මදා සරේ

ස්වරයක් පර කල්හි ඇතැම් තැනෙක ඛින්නුවට “ද” කාරය ද, ඇතැම් තැනෙක දී “ම” කාරය ද ආදේශ වේ.

“ද” කාරාදේශය ය,ත,ඒත ශබ්දයන් කෙරෙහි පර වූ ඛින්නුවට ආදේශ වේ.

උදා:-

තං + ඒව (පිනවචන යුත්තංහි)

තං → ද් + ඒව(පුබ්බමධෝධිතමස්සරං සරේන වියෝජයේ)

තද් + ඒව (නයෙ පරං යුත්තේ)

තදේව//

xvii. ක්වචි ලෝපං

ස්වරයක් හෝ ව්‍යඤ්ජනයක් පර කල්හි ඇතැම් තැනෙක ඛින්නුවට ලෝප වේ. ඉන්පසු ඇතැම් තැනෙක පූර්වස්වරයට ලෝපය ද පරස්වරයට දීර්ඝය ද වේ.

උදා:-

තාසං + අහං (පිනවචන යුත්තංහි)

තාස - ට + අහං (ක්වචි ලෝපං)

තාස + අහං

තාස් + අ + අහං (පුබ්බමධෝධිතමස්සරං සරේන වියෝජයේ)

තාස් + අ → ආ හං (දීඝං)
 තාස් + ආහං (හයෙ පරං යුත්තේ)
 තාසාහං//

xviii. පරෝ වා සරෝ

ඇතැම් තැනෙක බින්නුවෙන් පර වූ ස්වරය ද ලොප් වේ. ඉන්පසු මුල කී වර්ගාන්තාදේශය ද වේ.

උදා:-
 කතන්ති (පීනවචන යුත්තංහි)
 කතං + ඉති (පීනවචන යුත්තංහි)
 කතං + ඉති (වා පරෝ අසරූපා)
 කතං + ඉති (පරෝ වා සරෝ)
 කතං → න් + ති
 කතන්ති//

xix. නිශ්ශතීතං ච

ඇතැම් තැනෙක ස්වරයක් හෝ ව්‍යංජනයක් පර කල්හි බින්නුවක් ආගම වේ.

උදා:-
 චක්ඛුං උදපාදි (පීනවචන යුත්තංහි)
 චක්ඛු + උදපාදි
 චක්ඛු (ට) + උදපාදි (නිශ්ශතීතං ච)
 චක්ඛුං උදපාදි//

4. මිශ්‍ර සන්ධි

xx. යවතං තලහදකාරාහං ඛ්‍යංජනාහි ච ල ඤ ජ කාරත්තං

නොදක්වන ලද සන්ධි විධිත් මෙම සූත්‍රය උදව් කරගෙන සන්ධි කෙරේ. ඉහත සඳහන් කළ චිකුළු සන්ධියකින්වත් සන්ධි කළ නොහෙන නමුදු පාලි භාෂාවෙහි භාවිතා වන වචන මෙම සූත්‍රය ඇසුරින් සන්ධි කළ හැක.

“යවතං තලහදකාරාහං ඛ්‍යංජනාහි ච ල ඤ ජ කාරත්තං”

උදා:-
 තසාහං (පීනවචන යුත්තංහි)
 තෙ + අහං (පීනවචන යුත්තංහි)
 ත් - ඒ + අහං (ප්‍රබ්බමධෝධීතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)
 ත් - ඒ → ය් + අහං (යවතං තලහදකාරාහං ඛ්‍යංජනාහි.....)
 ත් + ය් + අ → ආහං (දීඝං)
 ත් + ය් + ආහං (හයෙ පරං යුත්තේ)
 තසාහං//

- I. ත් ය් යන්න විවි බවට පැමිණේ.
 (ති තී තේ විවි)

උදා:-

ඉති + ඒවං (පිනවවන යුත්තංහි)

ඉත් - ඉ + ඒවං (ප්‍රබ්‍රමමධෝධිතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

ඉත් - ඉ → ය් + ඒවං (ඉවණ්ණෝ යන්නවා)

ඉත් - ය් → චි + ඒවං (යවතං තලනදකාරානං ඛ්‍යඤ්ජනාහි.....)

ඉ චි → චිචි + ඒවං (නයෙ පරං යුත්තේ)

ඉචිචේවං//

නදී + ආ = නජීජා

II. දී ය් යන්න ජී ධවට පැමිණේ.

(දි දි දේ ජීජී)

උදා:-

යදි + ඒවං (පිනවවන යුත්තංහි)

යදි - ඉ + ඒවං (ප්‍රබ්‍රමමධෝධිතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

යදි - ඉ → ය් + ඒවං (ඉවණ්ණෝ යන්නවා)

යදි - ය් → ජී + ඒවං (යවතං තලනදකාරානං ඛ්‍යඤ්ජනාහි.....)

ය ජී → ජීජී + ඒවං (පරද්වේභාවෝධාණේ)

යජීජී + ඒවං (නයෙ පරං යුත්තේ)

යජීජේවං//

III. ධි යන්න ජිඤ්ඤි ධවට පැමිණේ.

(ධි ධි ධේ ජිඤ්ඤි)

උදා:-

ධෝධි + අභිගා (පිනවවන යුත්තංහි)

ධෝධි - ඉ + අභිගා (ප්‍රබ්‍රමමධෝධිතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

ධෝධි - ඉ → ය් + අභිගා (ඉවණ්ණෝ යන්නවා)

ධෝධි - ය් → ඤ්ඤි + අභිගා (යවතං තලනදකාරානං ඛ්‍යඤ්ජනාහි.....)

ධෝධි ඤ්ඤි → ජිඤ්ඤි + අභිගා (වග්ගේඤ්ඤාඤ්ඤානංතතිපධමා)

ධෝජිඤ්ඤි + අභිගා (නයෙ පරං යුත්තේ)

ධොජිඤ්ඤිගා//

අධි + ආගමා = අජිඤ්ඤිගමා

IV. හි ය් යන්න ඛි ධවට පැමිණේ.

(හි හි හේ ඛිඛි)

උදා:-

අහි + උග්ගච්ඡති (පිනවවන යුත්තංහි)

අහි - ඉ + උග්ගච්ඡති (ප්‍රබ්‍රමමධෝධිතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

අහි - ඉ → ය් + උග්ගච්ඡති (ඉවණ්ණෝ යන්නවා)

අහි - ය් → ඛි + උග්ගච්ඡති (යවතං තලනදකාරානං ඛ්‍යඤ්ජනාහි.....)

අ හි → ඩිහි + උග්ගවිජති (වග්ගේකෝසාකෝසානංතති යපධිමා)

අඬිහි + උග්ගවිජති (නයෙ පරං යුත්තේ)

අඬිහුග්ගවිජති//

අති + ඕකාසෝ = අඬිතෝකාසෝ

V. පි යි යන්න පිපි බවට පැමිණේ.

(පි පි පේ පිපි)

උදා:-

අපි + චිකච්චේ (පිනවචන යුත්තංහි)

අපි - ඉ + චිකච්චේ (පුබ්බමධෝධිතමස්සරං සරේන විශෝජයේ)

අපි - ඉ → යි + චිකච්චේ (ඉවණ්ණෝ යන්නවා)

අපි - යි → පි + චිකච්චේ (යවතං තලනදකාරානං ඛ්‍යඤ්ජනාති.....)

අ පි → පිපි + චිකච්චේ (පරද්වේනාවෝධාණේ)

අපිපි + චිකච්චේ (නයෙ පරං යුත්තේ)

අපිපේකච්චේ//

අපි + චිකදා = අපිපේකදා

සරේ ලෝකග්ගෝ වායස්සදාහි
ක්ඛාසපිනේරිත දීඝ අතිතෝ
පුබ්බෝ ච දේවාති වමො ච ස්වස්සං
යවමදනනයිදං පරඅපිපමාදං

වග්ගේ දුබ්භික්ඛ දීඝං ච ඛන්ති
රස්සමාධාතෝ ලෝපංච සමුති(සර)
වග්ගන්තමකිඛිකර චහෙඤ්ඤ තඤ්ඤේව
සයේ ච සංයෝග මදා තදෙව

ක්වචි තාසාහං පරෝ කතන්ති
නිග්ගහි චක්ඛුං උදපාදි ව්‍යඤ්ජනං
යවතං තලනද ඉච්චේව යපිපේව
ඛොජ්ඣංගමධිබුග්ග අපිපේවමිස්සකා
(සන්ධි හඳුනාගැනීම සඳහා කරන ලද්දකි.)

සමාස නාම

සමාස යනු පද දෙකක් හෝ වැඩි ගණනක් එක් පදයක් වන සේ ගැළපීමයි. සමාස වන පදයන්ගේ මුලින් තිබුණු විභක්ති ලොප් කොට පසුව පද සියල්ල එක් පදයක් මෙන් සලකා අන්තයෙහි එක් විභක්තියක් පමණක් යොදයි. (පළමු කොට පඨමා විභක්තිය යෙදිය යුතුය) වට්ට,

නිලං + උප්පලං

නිල + උප්පල

නිලුප්පල

නිලුප්පලං//

ලෙස සමාස වේ.

සමාස වර්ග

1. කම්මදාරය සමාසය (කම්මං ඉව ද්වයං ධාරයතීති කම්මධාරයෝ)
2. දිගු සමාසය (ද්විත්තං ගවානං සමාහාරෝ දිගු)
3. තප්පුරිස සමාසය (තස්ස පුරිසෝ තප්පුරිසෝ)
4. ද්වන්ද්ව සමාසය (ද්වේ ච ද්වේ ච ද්වන්දෝ)
5. බහුබිධි සමාසය (බහවෝ විභයෝ යස්ස සෝ බහුබිධි)
6. අව්‍යයිතාව සමාසය (න බ්‍යයිතාවෝ අබ්‍යයිතාවෝ) පසෙක් වේ.

1. කම්මදාරය සමාසය (කම්මං ඉව ද්වයං ධාරයතීති කම්මධාරයෝ)

- i. විශේෂණ විශේෂ්‍ය වශයෙන් එක් අර්ථයක පවත්නා සමාන විභක්ති ඇති පද දෙකක් එක් කිරීම මෙනම්.

විශේෂණ පදය මුලින් සිටීම මෙම කම්මදාර සමාසයේ බහුල පැවැත්මයි.

උදා:- පඨමො + පුරිසෝ = පඨමපුරිසෝ(ප්‍රථම පුරුෂය)

සෙනෝ + හත්ථී = සේනහත්ථී(සුදු ඇතා)

රත්තං + උප්පලං = රත්තුප්පලං(රතු උපුල්)

වීරෝ + පුරිසෝ = වීරපුරිසෝ(වීරපුරුෂයා)

කණ්හෝ + සප්පෝ = කණ්හසප්පෝ(කළු සර්පයා)

ලෝහිතං + චන්දනං = ලෝහිතචන්දනං(රත්සඳුන්)

බත්තියා + කඤ්ඤා = බත්තියකඤ්ඤා(රාජ කණාචා)

සාරිපුත්තෝ + ථෙරෝ = සාරිපුත්තථෙරෝ

බුද්ධිකෝසෝ + ආචරියෝ = බුද්ධිකෝසාචරියෝ

- ii. මෙම සමාසයේදී මහන්ත ශබ්දය අන්‍ය ශබ්දයකට විශේෂණ වී මුලින් සිටි කල එයට “මහා” ආදේශය වේ.

මහන්තෝ + පුරිසෝ = මහා පුරිසෝ(මහා පුරිසයා)

මහන්තෝ + විහාරෝ = මහාවිහාරෝ(මහා විහාරය)

මහන්තෝ + මුනි = මහාමුනි(සර්වඥයන් වහන්සේ)

මහන්තී + පඨවී = මහා පඨවී(මහා පොළොව)

මහත්තං + ඛලං = මහා ඛලං/මහඛිතලං(මහත්වූ ඛලය/සේනාව)

මහන්තං + භයං = මහඛිතයං/මහාභයං* (මහත්වූ භය)

*සන්ධි විධියේ දී හුස්ව වී ඇත.

- iii. කම්මධාර සමාසයේ දී ස්ත්‍රීලිඛිත ශබ්දයක් විශේෂණ වී මුලින් සිටි විට (ඒ ශබ්දය පුල්ලිභවෙහි ද වැටෙන ශබ්ද වී නම්) එය පුල්ලිඛිත ශබ්දයට සමාන වේ. එසේ ම අනෙකුත් ආකාරාන්ත ඊකාරාන්ත ස්ත්‍රීලිඛිත ශබ්දයන්ට ද මෙසේ පුල්ලිඛිතභාවය පැමිණේ.

රත්තා + ලතා = රත්තලතා(රතු වැල)

බ්‍රාහ්මණී + දාරිකා = බ්‍රාහ්මණදාරිකා(බමුණුදැරිය)

ඛත්තියා + කුමාරී = ඛත්තියකුමාරී(රාජකුමාරිය)

නාභි + මානවිකා = නාගමානවිකා(නාමෙහෙවිය)

තරුණී + බ්‍රාහ්මණී = තරුණබ්‍රාහ්මණී(තරුණ බැමිණිය)

දුතියා + භික්ඛා = දුතියභික්ඛා(දෙවැනි භික්ෂුව)

- පූර්වපදය සඥානාමයක් වූ විට පුල්ලිඛිතභාවය නොවේ.

උදා:- “නන්දාපොක්ඛරණී” “නන්දාදේවී”

- iv. උපමාවක් වූ විශේෂණපදය සමාස පදයේ අගින් සිටී.

උදා:-

ආදිච්චෝ විය ආදිච්චෝ

බුද්ධෝ ච සෝ ආදිච්චෝ ච ඉති (පිනවචන යුක්තංහි)

බුද්ධෝ ච සෝ ආදිච්චෝ ච ඉති (වුත්තට්ඨානමප්පයෝගෝ)

බුද්ධි + ඕ + ආදිච්චි + ඕ (තෙසං විහත්තියෝ ලෝපා)

බුද්ධ ආදිච්ච (පකතිවස්ස සරන්තස්ස)

බුද්ධි + ආදිච්ච (සමාසතද්ධිතක්කතා නාමංවාතචෙතුනාදීසු ච)

බුද්ධාදිච්ච

බුද්ධාදිච්චෝ - (හිරු මෙන් බබළන්නා වූ බුදුරජාණන් වහන්සේ)

උදා:- සීහෝ වාති මුනිසීහෝ = මුනිසීහ

නාගෝ විය බුද්ධෝ = බුද්ධනාගෝ

(ශ්‍රේෂ්ඨ වූ සර්වඥයන් වහන්සේ)

ආදිච්චෝ විය බුද්ධෝ = බුද්ධාදිච්චෝ

(බුද්ධ නමැති සූරිය තෙම)

චන්දෝ විය මුඛං = මුඛචන්දෝ

(සඳ වැනි මුහුණ)

පදුමං විය මුඛං = මුඛපදුමං

(පියුම වැනි මුහුණ)

පුණ්ඩරිකං විය සමණෝ = සමණපුණ්ඩරිකෝ

(හෙළ පියුමකට බඳු ශ්‍රමණ තෙම)

v. මෙම සමාසයේ දී “න” නිපාතය මුලින් සිටි විට,

➤ ව්‍යඤ්ජනයක් පර කල්හි “අ” ආදේශය ද

උදා:- න + සුරෝ = අසුරෝ(අසුරයා)

න + බ්‍රාහ්මණෝ = අබ්‍රාහ්මණෝ

(බ්‍රාහ්මණ නොවූයේ/ බ්‍රාහ්මණයාට සමාන වූයේ)

න + සමණෝ = අස්සමණෝ

(ශ්‍රමණ නොවූයේ/ ශ්‍රමණයාට සමාන වූයේ)

න + මනුස්සා = අමනුස්සා

(අමනුෂ්‍යයා/ මනුෂ්‍යයාට සමාන වූයේ)

න + කුසලං = අකුසලං (අකුශලය)

න + කරොන්තෝ = අකරොන්තෝ (නොකරන්නේ)

➤ ස්වරයක් පර කල්හි “අන්” ආදේශය ද වේ.

උදා:- න + අස්සෝ = අනස්සෝ (අශ්ව නොවූයේ)

න + අරියෝ = අනරියෝ (අනාර්ය තෙම)

න + අස්සවෝ = අනස්සවෝ (නොකීකරු අය)

න + ඉට්ඨෝ = අනිට්ඨෝ (අනිෂ්ට වූයේ)

vi. මෙම සමාසයේ දී “කු” නිපාතයට ස්වරයක් පර කල්හි “කද්” ආදේශය වේ. (“කු” නිපාතය නින්දිතාර්ථයෙහි වැටේ)

උදා:- කු + අක්තං = කදන්තං (නින්දිත වූ බත)

කු + අසනං = කදසනං (නින්දිත වූ ආහාරය)

“කුපුත්තෝ” “කුද්ධි” යනාදී තැන්හි ස්වරයක් පරව නැති බැවින් “කදාදේශය” නොවේ.

vii. අල්පාර්ථයෙහි වැටෙන විට “කු” නිපාතයට “කා” ආදේශය වේ.

උදා:- කු + ලවණං = කාලවණං (ලුණු ස්වල්පය)

කු + පුප්ඵං = කාපුප්ඵං (මල් ස්වල්පය)

viii. පුරිස ශබ්දය පර වූ කල්හි නින්දිතාර්ථයෙහි ද “කු” නිපාතයට “කා” ආදේශය ඇතැම්විට වේ.

උදා:- කු + පුරිසෝ = කාපුරිසෝ / කුපුරිසෝ (නින්දිත පුරුෂයා)

2. දිගු සමාසය (ද්විත්ව ගව්‍ය සමාහාර දිගු)

සංඛ්‍යාවක් පූර්ව කොට යෙදෙන මෙම සමාසය කම්මධාරය සමාසයෙහි ම ස්වරූප ගනී. මෙම සමාසයේ විශේෂත්වය වන්නේ සමාස වූ පදය නපුංසක ලිඛිතයෙහි ඒක වචනයෙන් සිටීමයි. ඇතැම් විටෙක බහු වචනයෙන් ද සිටී.

සමාහාර දිගු

ද්වේ + අඩ්ගුලියෝ = ද්වංගුලං (අගුල් දෙකක් ඇත්තේ)

තයෝ + ලොකං = තිලෝකං (තුන්ලොව)

තයෝ + දණ්ඩා = තිදණ්ඩං (එකට බැඳී දඬුතුන : ත්‍රිදණ්ඩය)

චතස්සෝ + දිසා = චතුර්දිසං (සිව්දිග)

පඤ්ච + සීලානි = පඤ්චසීලං (පන්සිල්)

සත්ත + අනානි = සත්තානං (සත් දිනක්)

සතං + යෝජනානි = සතයෝජනං (සියක් යොදුනක්)

අසමාහාර දිගු

“ඒකපුග්ගලෝ, චතුර්දිසා, තිහවා” යනාදිය දිගු සමාස වුවත් නපුංසක ඒකවචන බවට පැමිණේ.

3. තප්පරිස සමාසය (තස්ස පුරිසෝ තප්පරිසෝ)

කම්මධාර හා දිගු සමාස දෙක සිදු වන්නේ පඨමා විභක්තියෙන් සිටි පද අතර පමණකි. තප්පරිස සමාසයේ දී වනුයේ දුතියාවේ පටන් සත්තමිය දක්වා ඇති විභක්තීන්ගෙන් යුත් පදයන් තමන්ට පරව සිටි පදයන් හා සමාස වීම තප්පරිස සමාස නම්. මෙම විභක්තියේ බොහෝ පද තුන් ලිඛුවෙහිම “සරණගතෝ පුරිසෝ, සරණගතා ඉත්ථී, සරණගතං කුලං” ලෙස වර්ණගේ.

i. දුතියා තප්පරිස සමාසය.

උදා:-

සරණං + ගතෝ = සරණගතො (සරණ ගියේ)

ගාමං + ගතෝ = ගාමගතෝ (ගමට ගියේ)

සුඛං + පත්තෝ = සුඛප්පත්තෝ (සැපයට පැමිණියේ)

රථං + ආරුළුහෝ = රථාරුළුහෝ (රථයට නැංගේ)

සෝතං + ආපන්නෝ = සෝතාපන්නෝ (සෝවාන් වූයේ)

පමාණං + අතික්කන්නෝ = පමාණාතික්කන්නෝ (ප්‍රමාණය ඉකුත් කළේ)

ii. තතියා තප්පරිස සමාසය.

උදා:-

බුද්ධේන + දේසිතෝ = බුද්ධදේසිතෝ

(සර්වඥයන් වහන්සේ විසින් දෙසන ලද්ද)

අග්ගිනා + දඩ්ඨෝ = අග්ගිදඩ්ඨෝ (ගින්නෙන් දවන ලද්දේ)

සප්තේන + දට්ඨෝ = සප්පදට්ඨෝ (සර්පයා විසින් ඩසින ලද්දේ)

රඤ්ඤා + හතෝ = රාජහතෝ (රජු විසින් නසනා ලද්දේ)

කරණාර්ථයෙහි තතියා තප්පරිස සමාසය.

අසිනා + කලහෝ = අසිකලහෝ (කඩුවෙන් කරන කළහය)

වාචාය + නිපුණෝ = වාචානිපුණෝ (වචනයෙන් දක්ෂ වූයේ)

iii. චතුත්වී තප්පරිස සමාසය.

උදා:-

වීවරස්ස + දුස්සං = වීවරදුස්සං (සිවිරු පිළි)

යාගුයා + තණ්ඩුලා = යාගුතණ්ඩුලා (කැඳට සහල්)

සංඝස්ස + හත්තං = සංඝහත්තං (සංඝයාට බත්)

බුද්ධස්ස + දෙය්‍යං = බුද්ධදෙය්‍යං (බුදුන්ට දියයුතු දේ)

පාසාදාය + දඬ්ඛං = පාසාදදඬ්ඛං (ප්‍රාසාදයට දැව)

iv. පඤ්චමී තප්පරිස සමාසය.

උදා:-

රුක්ඛෝ + පතීතෝ = රුක්ඛපතීතෝ (ගසෙන් වැටුණෝ)

රාජතෝ + හයං = රාජහයං (රජුගෙන් වූ හය)

බන්ධනා + මුත්තෝ = බන්ධනමුත්තෝ (බැම්මෙන් මිදුණෝ)

අග්ගිතෝ + හයං = අග්ගිහයං (ගිනිහය)

පාපතෝ + භීතෝ = පාපභීතෝ (පවෙන් හය වූයේ)

දුච්චරිතතෝ + චිරත් = දුච්චරිතචිරති (දුස්චරිතයෙන් වෙන්වීම)

v. ඡට්ඨී තප්පරිස සමාසය.

උදා:-

පීනස්ස + වචනං = පීනවචනං (බුද්ධවචනය)

රඤ්ඤෝ + පුත්තෝ = රාජපුත්තෝ (රජුගේ පුතා)

ධඤ්ඤාණං + රාසි = ධඤ්ඤාරාසි (ධාන්‍ය රාශිය)

හත්ථීතෝ + පදං = හත්ථීපදං (හස්තිපාදය)

පුප්ඵස්ස + ගන්ධෝ = පුප්ඵගන්ධෝ (මලේ සුවඳ)

බුද්ධස්ස + සාවකො = බුද්ධසාවකෝ (බුද්ධශ්‍රාවක තෙම)

vi. සත්තමී තප්පරිස සමාසය.

උදා:-

අරඤ්ඤෝ + වාසෝ = අරඤ්ඤවාසෝ (වනවාසය)

ගාමී + සුකරෝ = ගාමසුකරෝ (ගම්උරා)

කූපෙ + මණ්ඩුකෝ = කූපමණ්ඩුකෝ (ප්‍රිංමැඩිය)

වන් + පුප්ඵං = වනපුප්ඵං (වනයෙහි මල්)
 සමුද්දේ + කවිජපේ = සමුද්දකවිජපේ (මුදුකැසබෑවා)
 ධම්මේ + රතෝ = ධම්මරතෝ (ධර්මයෙහි ඇලුණෝ)

පහතින් දක්වන්නා වූ පද තප්පරිස සමාසය වුවත් මුල් පදවල විභක්ති ලොප් නොවී සිටී.

අන්තේ + වාසිකෝ = අන්තේවාසිකෝ (අතවැසියා)
 මහසි + කාරො = මහසිකාරෝ (මෙහෙහිකිරීම)
 පඩිකේ + රහං = පඩිකේරහං (හෙළිමීමල)
 පුඩ්ඛේ + නිවාසෝ = පුඩ්ඛේනිවාසෝ (පෙර විසීම)

4. ද්වන්දු සමාසය (ද්වේ ච ද්වේ ච ද්වන්දෝ)

මෙම සමාසය පද දෙකකට වැඩිගණනක් සමාස කළ හැකි බලයකින් යුතුවන අතර කම්මධාරයෙහි මෙන් විශේෂණ විශේෂ්‍යතාවයක් ද, තප්පරිසයෙහි මෙන් ද්විතීයාදී පූර්ව පද නැත්තාවූ ද චිතමුදු වෙන්වෙන් අර්ථ ගැන්වීම් ප්‍රකාශකරන සමාසකිරීමේ හැකියාවක් මෙහි වේ.

එක් පදයකට ප්‍රධාන තැනක් හිමි නොවන අතර රූප අඩු පදය මුලින් තැබීමේ ස්වරූපයක් මෙහි වේ. පූර්වාචාරීන් තත්ත්වයෙන් උසස් පදය මුලින් තැබියයුතු යැයි ද පවසා ඇත. කෙසේ නමුදු මෙම සමාසය

I. සමාහාර ද්වන්දුය

උදා:-

නාමඤ්ච රූපඤ්ච = නාමරූපං (නාමය ද රූපය ද)
 චක්ඛුඤ්ච සෝතඤ්ච = චක්ඛුසෝතං (ඇස හා කණ)
 භීතඤ්ච වාදිතඤ්ච = භීතවාදිතං (භීතීම හා වාදනය)
 ඡවි ච මංසඤ්ච ලෝහිතඤ්ච = ඡවිමංසලෝහිතං
 හත්ථිනෝ ච අස්සා ච රථා ච පත්තිකා ච = හත්ථස්සරථපත්තිකං
 (ඇත් අස් රිය පාඩල සෙනග)
 හත්ථි ච ගාවෝ ච අස්සා ච වළවා ච = හත්ථිගවාස්සවළවං (ඇත් ගව අස් වෙළඹ)

II. ඉතරේතරයෝග ද්වන්දුය

උදා:-

චන්දෝ ච සූරියෝ ච = චන්දසූරියා (චන්ද්‍ර සූර්යයෝ)
 සාරිපුත්තෝ ච මොග්ගල්ලානෝ ච = සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා
 (සැරියුත් මුගලන් මහ තෙරහු)
 සමණා ච බ්‍රාහ්මණා ච = සමණබ්‍රාහ්මණා (මහණ බමුණෝ)
 දේවා ච මනුස්සා ච = දේවමනුස්සා (දෙවිමිනිස්සු)
 මාතා ච පිතා ච = මාතාපිතරෝ (මව්පියවරු)

සුරා ව අසුරා ව නරා ව උරගා ව නාගා ව යක්ඛා ව = සුරාසුරනරෝරගනාගයක්ඛා
(දෙවි - අසුර - මනුෂ්‍ය - නාග - හස්ති - යක්ෂයෝ)

කියා දෙකොටසකට බෙදිය හැක.

5. බහුබිඛිති සමාසය. (බහුවෝ විභයෝ යස්ස සෝ බහුබිඛිති)

සමාස විමෙත් පසු ව පදාර්ථය (පදෙයහි අර්ථය) නොදී අන් අරුතක් දීම මෙම සමාසයෙන් කෙරේ. “ආගතා සමණා යං, සෝ” = “ආගත සමණා” ආවා වූ ශ්‍රමණයෝ යම් තැනකටද යනු ඒහි පදාර්ථය නමුදු මින් කියැවෙන ගුණාර්ථය නම් ‘විහාරය’ යි. සිංහලෙහි මෙය අනන්‍යාර්ථ සමාසය ලෙස සළකයි. මෙම බහුබිඛිති සමාසය විභක්ති කිහිපයක අර්ථ ගනී.

උදා:- ආරුල්ලා වාණිජා යං, සා = ආරුල්ලවාණිජා (නාවා)
(නැංගා වූ වෙළෙන්දෝ යමකට ද එය ආරුල්ලවාණිජා යි - නැව)
ආරුල්ලෝ වානරෝ යං, සෝ = ආරුල්ලවානරෝ (රුක්ඛෝ)
(වඳුරා යමකට නැංගේ ද එය ආරුල්ලවානරෝ යි - ගස)

මේවා කර්මාර්ථයෙහි(දුතියා) බහුබිඛිති සමාසයෝ යි.

විජිතා මාරා යෙන, සෝ = විජිතමාරා (හගවා)
(මාරයෝ යමෙකු විසින් පරදවන ලදහු ද , හෙතෙම විජිතමාර නම් වේ.)
දිට්ඨෝ ධම්මෝ යේන, සෝ = දිට්ඨධම්මෝ (අරියසාවකෝ)
(ධර්මය යමෙකු විසින් දක්නා ලද්දේ ද, හේ දිට්ඨධම්ම නම් වේ.)
ජිනාහි ඉන්ද්‍රියාහි යෙන, සෝ = ජිනින්ද්‍රියෝ (සමණෝ)
(දිනන ලද ඉඳුරෝ යමෙකු විසින් ද, හෙතෙම ජිනින්ද්‍රිය නම් වේ.)

මේවා තතිශාර්ථයෙහි බහුබිඛිති සමාසයෝ යි.

දින්නෝ සුඛිකෝ යස්ස, සෝ = දින්නසුඛිකෝ (රාජා)
(දෙනලද සුංගම් හෝ අයබදු යමෙකුට ද, හෙතෙම දින්නසුඛික(රජු) නම් වේ.)
උපහිතං භෝජනං යස්ස, සෝ = උපහිත භෝජනෝ
(ගෙනෙන ලද ආහාරය යමෙකුට ද, හෙතෙම උපහිත ඛෝජන වේ.)

6. අඛ්‍යායිතාච සමාසය (හ ඛ්‍යායිතාවෝ අඛ්‍යායිතාවෝ)

“උපසග්ගහිපාතප්‍රබ්ධකෝ අඛ්‍යායිතාවෝ”

නිපාතයක් හෝ උපසර්ගයක් මුලින් සිට ඒවායෙහිම අර්ථයන්ට ප්‍රමුඛස්ථානය දෙමින් සමාස විම මෙහිම. කලින් නිපාත හෝ උපසර්ග බවෙක් නොතිබුණ ද සමාස විමෙන් පසු ව අව්‍යයන්ගේ ම අරුත් ප්‍රකට කිරීම මෙහි ලක්ෂණයයි. මෙය ප්‍රධාන වශයෙන් කොටස් දෙකකට බෙදේ;

1. අනකාරාන්ත අව්‍යායිතාවය
“යේ යේ රුචි” = “යථාරුචි” ලෙස වර නො නැඟී සිටිනත්
2. අකාරාන්ත අව්‍යායිතාවය
මෙහිදී “උපනගරං” යන්න විභක්තීන්හි වරනැඟීමේ දී
පඨමා උපනගරං උපනගරං

දුතියා උපනගරං	උපනගරං
තතියා උපනගරං <u>උපනගරේන</u>	උපනගරං <u>උපනගරෙහි/හි</u>
චතුත්ථී උපනගරං	උපනගරං
පඤ්චමී පනගරස්මා	<u>උපනගරේහි/හි</u>
ෂට්ඨී උපනගරං <u>උපනගරස්ස</u>	උපනගරං <u>උපනගරානං</u>
සත්තමී උපනගරං <u>උපනගරෙ</u>	<u>උපනගරස්මිං</u> උපනගරං <u>උපනගරේසු</u>

- තතියා ෂට්ඨී සත්තමී විකල්පයෙන් ද පඤ්චමීයෙහි ඍජුවම ද විභක්ති අර්ථ ගෙන ඇත.

කෙසේ නමුදු මෙම සමාසය නොයෙක් අර්ථයන්හි අර්ථ ගන්වයි.

සමීපාර්ථයේ (ප්‍රභ)

සමීපං නගරං	= උපනගරං
සමීපං කුමිහං	= උපකුමිහං
ගඩ්ගාය සමීපෙ	= උපගඩ්ගං
මණිකස්ස සමීපං	= උපමණිකං

අභාවාර්ථයේ (නැත)

දුර්වානං අභාවෝ	= නිද්දුර්ථං
මකසානං අභාවෝ	= නිමිමකසං

පශ්චාදර්ථයේ (පසු)

රථස්ස පච්ඡා	= අනුරථං
හත්තස්ස පච්ඡා	= පච්ඡාහත්තං

යෝග්‍යාර්ථයේ (සුදුසු)

යථාස්සරූපං	= අනුරූපං
------------	-----------

විජ්ඣාර්ථයේ (කැමැත්ත)

අත්තානමත්තානංපති	= පච්චත්තං
අද්ධමාසංඅද්ධමාසංඅනු	= අන්වද්ධමාසං

අනුපූර්වාර්ථයේ (අනුපිළිවෙළ)

ජෙට්ඨානං අනුපුබ්බෝ	= අනුජෙට්ඨෝ
--------------------	-------------

ප්‍රතිලෝමාර්ථයේ (විරුද්ධාර්ථයේ)

පථස්ස පටිලෝමං	= පටිපථං
---------------	----------

සමෘද්ධාර්ථයේ

සුට්ඨු භික්ඛං	= සුභික්ඛං
---------------	------------

මර්යාදාර්ථයේ (සීමාව හැර)

ආපබ්බතංඛෙත්තං	= ආපබ්බතාඛෙත්තං
---------------	-----------------

අභිවිධිඅර්ථයේ (සීමාව සමඟ)

ආජලන්තං සීතං	= ආජලන්තාසීතං
--------------	---------------

අසමෘද්ධාර්ථයේ

දුට්ඨුභික්ඛං	= දුබ්භික්ඛං
--------------	--------------

අධිකාර්ථයේ

ඉත්ථීසු අධිකිච්චකථා	= අධිත්ථී
කුමාරීසු අධිකිච්චකථා	= අධිකුමාරී

නිපාතපූර්වකාර්ථයේ

බුඩ්ධානං පටිපාටි	= යථාබුඩ්ධං
------------------	-------------

අනතික්‍රමණාර්ථයේ
කම්මමහතික්කම්තවාකරෝති = යථාකම්මං
සත්තිමහතික්කම්තවාකරෝති = යථාසත්ති

තිරාර්ථයේ (චිහා)
පඛිබතස්ස තිරෝ = තිරෝපඛිබතං
බහි පුරේ උපරි පච්ඡා (බහිනගරං, පුරේහත්තං, උපරිපාසාදං, පච්ඡාහත්තං) නිපාත
සමඟ ද මෙම සමාසය වේ.

දෙවන යොමුව

01. කම්මදාර සමාසය

“ද්විපදේතුලාසාධකරණේ කම්මදාරයෝ”

(කර්මය මෙන් දෙකක් දරන්නේ යැයි කම්මදාරයි)

විශේෂණ විශේෂය වශයෙන් පද දෙකක් සිටි තැන විශේෂණ පදය මුලින් විශේෂය පදය ඉන් පසුවත් යොදා ගලපන සමාසය මෙනම්. එහිදී මෙම විශේෂණ විශේෂය පද දෙකම;

- ලිඛිත හේදයෙන්
- විභක්ති හේදයෙන්
- වචන හේදයෙන්

සමාන වියයුතු අතර එවිට විශේෂණ විශේෂය පද තුලාසාධකරණ වේ. මෙම සමාසය නවවිධ බැව් සභාරූපසිද්ධියේ දක්වා ඇත්තේ මෙසේය.

1. විශේෂණ ප්‍රබ්ධපද කම්මදාර සමාසය
2. විශේෂණ උත්තරපද කම්මදාර සමාසය
3. විශේෂණ උභයපද කම්මදාර සමාසය
4. උඋපමානෝත්තරපද කම්මදාර සමාසය
5. සම්භාවන ප්‍රබ්ධපද කම්මදාර සමාසය
6. අවධාරන ප්‍රබ්ධපද කම්මදාර සමාසය
7. න නිපාතප්‍රබ්ධපද කම්මදාර සමාසය
8. කු නිපාතප්‍රබ්ධපද කම්මදාර සමාසය
9. ප ආදීප්‍රබ්ධපද කම්මදාර සමාසය

ලෙස සමාස ක්‍රම නවයකට කම්මදාර සමාසය බෙදේ.

1. විශේෂණ ප්‍රබ්ධපද කම්මදාර සමාසය

විශේෂණ පදය මුලින් සිට විශේෂය පදය පසුව සිට සකසෙන සමාසය මෙනම්.

උදා:-

මහන්නෝ ව සෝ පුරිසෝ වාති	= මහාපුරිසෝ (මහාපුරිසයා)
මහන්නං ව තං භයං වාති	= මහාභයං (මහාබිය)
මහන්නෝ ව සෝ වීරෝ වාති	= මහාවීරෝ (මහාවීර)
මහන්නෝ ව සෝ මුනි වාති	= මහාමුනි (මහාමුනිවරයා)
මහන්නං ව තං ඛලං වාති	= මහාඛලං (මහාඛලය)
ප්‍රබ්ධෝ ව සෝ පුරිසෝ වාති	= ප්‍රබ්ධපුරිසෝ (පුර්ව පුරුෂයා)
අපරෝ ව සෝ පුරිසෝ වාති	= අපරපුරිසෝ (අපර පුරුෂයා)
පඨමෝ ව සෝ පුරිසෝ වාති	= පඨමපුරිසෝ (ප්‍රථම පුරුෂයා)
වීරෝ ව සෝ පුරුසෝ වාති	= වීරපුරිසෝ (වීර පුරුෂයා)
නිලං ව තං උප්පලං වාති	= නිලුප්පලං (නිල් උපුල්)
බ්‍රාහ්මණී ව සා දාරිකා වාති	= බ්‍රාහ්මණදාරිකා (බ්‍රමණ දැරිය)
රත්තී ව සා ලතා වාති	= රත්තලතා (රතු වැල)
නාභි ව සා මානවිකා වාති	= නාගමානවිකා (නා මෙනෙවිය)
තරුණී ව සා බ්‍රාහ්මණී වාති	= තරුණබ්‍රාහ්මණී (තරුණ බැමණිය)

2. විශේෂණ උත්තරපද කම්මදාර සමාසය

විශේෂය පදය මුලින් සිට විශේෂණ පදය පසුව සිට සකසෙන සමාසය මෙනම්.

උදා:-

සාරිපුත්තෝ ව සෝ ථෙරෝ වාති	= සාරිපුත්තත්ථෙරෝ
මහාමොග්ගල්ලානො ව සෝ ථේරෝ වාති	= මහාමොග්ගල්ලනත්ථේරෝ
බුද්ධිකෝසෝ ව සෝ ආචරියෝ වාති	= බුද්ධිකෝසාචරියෝ
ආචරියෝ ව සෝ ගුත්තිලෝ වාති	= ආචරියගුත්තිලෝ (ඇදුරු ගුත්තිල)
මහෝසධො ව සෝ පණ්ඩිතෝ වාති	= මහෝසධපණ්ඩිතෝ
බත්තියෝ ව සෝ භූතෝ වාති	= බත්තියභූතෝ
සංජයෝ ව සෝ පරිබ්බාජකෝ වාති	= සංජයපරිබ්බාජකෝ
කුමාරිව සා රතනං වාති	= කුමාරිරතනං

(ස්ත්‍රීවාචි පදයක් විශේෂය ලෙස මුලින් යෙදුණු විට විභක්තිය ලොප් නොවී සිටියි.)

3. විශේෂණ උභයපද කම්මධාර සමාසය

පද දෙකම විශේෂණ පද ලෙස සිට සමාස වීම මෙනම්.

උදා:-

සීතං ච තං උණ්හං චාති	= තීතුණ්හං (සීතෝෂ්ණ)
ජින්නං ච තං භින්නං චාති	= ජින්නභින්න (සුන්ඛුන්)
සිහිද්ධෝ ච සෝ උණ්හෝ චාති	= සිහිද්ධුණ්හෝ (සිහිදු උනුසුම්)
අන්ධෝ ච සෝ ඛධිරෝ චාති	= අන්ධඛධිරෝ (අඳු බිහිරි)

4. උපමානෝත්තරපද කම්මධාර සමාසය

උපමාව පූර්වව ද උපමේය පසුව ද යෙදී සමාස වන සමාසයයි. උපමාන-උපමේය විශේෂණ-විශේෂ්‍ය සමාන රූපයි. සමාස වූ පසුව උපමේය පූර්වව ද උපමානය පසුව ද යෙදීම මිත් වේ.

උදා:-

සීතෝ විය මුනි	= මුනිසීතෝ
සාගරෝ විය විනයෝ	= විනයසාගරෝ
පුණ්ඩරිකෝ විය සමණෝ	= සමණපුණ්ඩරිකෝ
රංසි විය සද්ධම්මෝ	= සද්ධම්මරංසි

5. සම්භාවන ප්‍රබ්ධපද කම්මධාර සමාසය

පෙර පදයෙන් පසු පදය සම්භාවනාවට පාත්‍රවන බැවින්, පද සමාස වීමේ දී මැද ඇති “ඉති” නම් වූ යෙදුම ලොප් ලොප් වන බැවින් සමාසය මෙනමින් හඳුන්වයි.

උදා:-

ධම්මෝ ඉති සඤ්ඤා	= ධම්මසඤ්ඤා
ධම්මෝ ඉති බුද්ධි	= ධම්මබුද්ධි
ධම්මෝ ඉති සංඛාතෝ	= ධම්මසංඛාතෝ
අත්තා ඉති දිට්ඨි	= අත්තදිට්ඨි
ධීතු ඉති සඤ්ඤා	= ධීතුසඤ්ඤා
පාණා ඉති සඤ්ඤා	= පාණසඤ්ඤා
අනිච්ච ඉති සඤ්ඤා	= අනිච්චසඤ්ඤා
අත්තා ඉති සඤ්ඤා	= අත්තසඤ්ඤා

6. අවධාරන ප්‍රබ්ධපද කම්මධාර සමාසය

මුල් පදයෙන් පසු කොටස අවධාරණය කරන නිසා මෙනම්. සමාස වීමේ දී මධ්‍යයහි ඇති “ඒව” නිපාතය ලොප් වේ.

උදා:-

චක්ඛු ඒව ආයතනං	= චක්ඛායතනං
සෝත ඒව ඉන්ද්‍රියං	= සෝතින්ද්‍රියං
සද්ධා ඒව ධනං	= සද්ධාධනං
සීල ඒව ධනං	= සීල ධනං
ගුණෝ ඒව ධනං	= ගුණධනං
පඤ්ඤා ඒව රතනං	= පඤ්ඤාරතනං
රූප ඒව ආරම්මණං	= රූපාරම්මණං
චක්ඛු ඒව ආයතනං	= චක්ඛායතනං
චක්ඛු ඒව ධාතු	= චක්ඛුධාතු
චක්ඛු ඒව ද්වාරං	= චක්ඛුද්වාරං

7. න නිපාතප්‍රබ්ධපද කම්මධාර සමාසය

“න” නිපාතය පූර්ව පදය සේ ගලපන සමාසය මෙනම්. එහිදී “න” නිපාතයට ව්‍යඤ්ජනයක් පර කල්හි “න” නිපාතයට ව්‍යඤ්ජනයක් පර කල්හි “අ” ආදේශය ද ; ව්‍යඤ්ජනයක් පරකල්හි “අන්” ආදේශය ද වී මෙම සමාසය වේ.

උදා:-

න බ්‍රාහ්මණෝ	= අබ්‍රාහ්මණෝ (සමානඅර්ථයි)
න දෝසෝ	= අදෝසෝ (නොවීම් අර්ථයි)
න ගාම	= අගාම – ගම නොවේ (වෙනස් අර්ථයි)

න විරුද්ධ	= අවිරුද්ධ
න උදර	= අනුදර කුඩා උදර (ස්වල්පාර්ථයි)
න සුර	= අසුර (සපුරා විරුද්ධාර්ථයි)
න කේසා	= අකේසා - කෙස් නැත්නි (අප්‍රසංසාර්ථයි)
න මනුස්ස	= අමනුස්ස
න අරිය	= අනරිය
න කුසල	= අකුසල
න අස්ස	= අනස්ස

8. කු නිපාතප්‍රබ්ධපද කම්මධාර සමාසය

“කු” නිපාතය නින්දිතාර්ථයෙන් ද, අල්පාර්ථයෙන් ද යන උභයාර්ථයෙහි අර්ථ ගනී.

උදා:-

කුච්ඡිතෝ පුත්තෝ	= කුපුත්තෝ
කුච්ඡිතෝ පුරිසෝ	= කුපුරිසෝ
කුච්ඡිතා නාරී	= කුනාරී

“කු” නිපාතයට පරව ස්වරයක් ඇති විට “කද්” ආදේශයක් වේ.

උදා:-

කුච්ඡිතං අන්තං	= කදන්තං
----------------	----------

අල්පාර්ථයෙහි එන විට දී ව්‍යඤ්ජනයක් පර කල්හි “කු” - “කා” වන අතර ස්වරයක් පර කල්හි “කු” - “කාද්” ලෙස ආදේශ වේ.

උදා:-

කුච්ඡිතං අන්තං	= කාදන්තං
කුච්ඡිතං අසනං	= කාදසනං
කුච්ඡිතං ලවණං	= කාලවණං
අප්පකං පුප්ඵං	= කාපුප්ඵං

9. ප ආදීප්‍රබ්ධපද කම්මධාර සමාසය

ප, වි, සු, දු, අධි නම් වූ උපසර්ග පදයක් මුලින් යෙදී සිදුවන සමාසය මෙනම්.

උදා:-

පදානං වචනං	= පාවචනං (බුදුවචන)
භුසං වද්ධං	= පවද්ධං
විවිධා මති	= විමති
විවිධෝ කප්පෝ	= විකප්පෝ
විසිට්ඨෝ වා කප්පෝ	= විකප්පෝ
අධිකෝ දේවෝ	= අධිදේවෝ
අධිකං සීලං	= අධිසීලං
සුන්ධරෝ ගන්ධෝ	= සුගන්ධෝ
කුච්ඡිතෝ ගන්ධෝ	= දුග්ගන්ධෝ
සෝභනං කතං	= සුකතං

02. දිගු සමාසය

“සංඛ්‍යා ප්‍රබ්ධෝ දිගු’ති - කම්මධාරස්ස දිගු සඤ්ඤා

දිගුස්සේකත්තං ති - ඒකත්තං නපුංසකත්තං ච”

සංඛ්‍යාවාචී පදයක් මුලින් සිට එය විශේෂණය ලෙස පසු පදය හා සමඟ සමාස වීම මෙනම්. සංඛ්‍යාවාචී පදයක් මුලින් සිටි නිසා කම්මධාර මසාසයෙන් වෙන්කර දිගු සමාසය ලෙස නම් කර ඇත. නපුංසකලිඞ්ගය හා ඒකවචන බව මෙම සමාසයෙහි ප්‍රධාන ලක්ෂණය නමුදු කොටස් දෙකකින් යුත් මෙම සමාසයෙහි සමාහාර දිගුවෙහි මෙම ලක්ෂණය නොපෙනේ.

1. සමාහාර දිගු සමාසය

සමූහය ප්‍රධාන කොට ඇති නපුංසකලිඞ්ගයත් ඒකවචනවීමත් මෙහි ගුණයයි.

උදා:-

තයෝ ලෝකා සමාහටා	= තිලෝකං
-----------------	----------

ද්වේ රත්තියෝ	= දිරත්තං
තිස්සෝ රත්තියෝ	= තිරත්තං
තයෝ දණ්ඩං	= තිදණ්ඩං
තයෝ භවා	= තිභවා

2. අසමාහාර දිගු සමාසය

අවයව ප්‍රධාන වීම මෙහි ලක්ෂණයයි. එක් එක් අවයව ප්‍රධාන වීම නිසාවෙන් නපුංසකලිඛිත හා ඒකවචන ස්වරූපයන් නොගනී.

උදා:-	
චතස්සෝ දිසා	= චතුර්දිසා
දසසහස්සාහි චක්කවාලාහි	= දසසහස්සචක්කවාලාහි
තයෝ භවා	= තිභවා

මෙම සමාස පදයෝ ද සමාහාර දිගු වශයෙන් ද තැබිය හැක.

උදා:-	
චතස්සෝ දිසා	= චතුර්දිසං
චතස්සෝ දිසා	= චතුර්දිසා

විලෙසම මෙම දිගු සමාසය පූර්වපද ප්‍රධාන දිගු සමාසය, පරපද ප්‍රධාන දිගු සමාසය ලෙස ද දෙපරිදි වේ.

උදා:-	
I. චන්ද්‍රිත්තයං. රතනත්තයං, ද්වාරත්තයං	
II. තිලෝකං, චතුර්දිසං, චතුර්ගුණං, චතුර්පිසම්භිදං	වශයෙන් දැක්විය හැක.

03. තප්පුරිස සමාසය

“අමාදයෝ පරපදේහි - දුතියන්තාදයෝ පරපදේහි නාමෙහි
යදා සමස්සන්තේ තදා සෝ සමාසෝ තප්පුරිසෝ නාම “

පට්ඨා ආලපන හැර අනෙක් විභක්ති සයෙහි මෙම තප්පුරිස සමාසය යෙදේ.

1. දුතියා තප්පුරිස සමාසය

දුතියා විභක්තියෙන් සිටි පදයක් මුලින් සිටි ගත, සිත, අතීත, අනික්කන්ත, පත්ත, ආපණ්ණා ශබ්ද සමඟ සමාස වී සෑදේ.

උදා:-	
සරණං ගතෝ	= සරණගතෝ
ගාමං ගතෝ	= ගාමගතෝ
ධම්මං නිස්සිතෝ	= ධම්මනිස්සිතෝ
අත්ථං නිස්සිතෝ	= අත්ථනිස්සිතෝ
භවං අතීතෝ	= භවාතීතෝ
කාලං අතීතෝ	= කාලාතීතෝ
පමාණං අනික්කන්තෝ	= පමාණානික්කන්තෝ
කාලං අනික්කන්තෝ	= කාලානික්කන්තෝ
සුඛං පත්තෝ	= සුඛප්පත්තෝ
දුක්ඛං පත්තෝ	= දුක්ඛප්පත්තෝ
සෝතං ආපණ්ණෝ	= සෝතාපණ්ණෝ
මග්ගං පටිපණ්ණෝ	= මග්ගපටිපණ්ණෝ

2. තතියා තප්පුරිස සමාසය

තතියා පදයක් මුලින් සිටි කිතක, පුබ්බ, සද්දිස, සම, උගන්ත, කලහ, නිපුණ, මිස්සක, සකිල යන පද සමඟ මේ සමාසය යෙදේ.

උදා:-

බුද්ධේන භාසිතෝ = බුද්ධභාසිතෝ
 සත්ථාරා වණ්ණිතෝ = සත්ථුවණ්ණිතෝ
 රඤ්ඤා හතො = රාජහතෝ
 සප්පේන දට්ඨෝ = සප්පදට්ඨෝ
 සුබ්බෙහ සහගතං = සුබ්බසහගතං
 මිත්තේන සංයුත්තං = මිත්තසංයුත්තං
 ජාතියා තද්ධෝ = ජාතිත්තද්ධෝ
 ගුණෙන භිතෝ = ගුණභිතෝ
 බලෙන වුද්ධෝ = බලවුද්ධෝ
 උරෙන ගච්ඡන්ති'ති = උරගෝ

මාසේන පුබ්බෝ = මාසපුබ්බෝ

මාතුයා සදිසෝ = මාතුසදිසෝ
 සත්ථාරා සදිසෝ = සත්ථුසදිසෝ

මාතුයා සමෝ = මාතුසමෝ

ඒකේන උභන විසති = ඒකුනවිසති
 සිලේන විකලෝ = සිලවිකලෝ

අසිනා කලහෝ = අසිකලහෝ

වාචාය නිපුණෝ = වාචනිපුණෝ

ගුලෙන සංසට්ඨෝ ඕදනෝ = ගුලෝදනෝ
 ධීරේන සංසට්ඨෝ ඕදනෝ = ධීරෝදනෝ

වාචාය සඬ්ඛෝ = වාචසඬ්ඛෝ (මොළොක්)

ජම්බුදීපෝ, ඒකාදස, වච්චන්ධෝ, පකතිමේධාවි, අස්සරථෝ තතියා තප්පුරිස සමාස පදයෝ වේ.

3. චතුත්ථි තප්පුරිස සමාසය

චතුත්ථි පදයක් මුලින් සිට තදත්ථ(පිණිස), අත්ථ, හිත, දෙය්‍ය යන පද සමඟ සමාස වී සෑදේ.

උදා:-

කඨිනස්ස දුස්සං = කඨිනදුස්සං
 විවරස්ස දුස්සං = විවරදුස්සං
 විවරස්ස මූරුං = විවරමූරුං

සංඝස්ස අත්ථාය හත්තං = සංඝහත්තං
 භික්ඛුසංඝස්ස අත්ථාය විහාරො = භික්ඛුසංඝත්ථෝවිහාරෝ
 භික්ඛුසංඝත්ථාය යාගු = භික්ඛුසංඝත්ථායාගු
 භික්ඛුසංඝත්ථාය විවරං = භික්ඛුසංඝත්ථං විවරං
 යස්ස අත්ථාය = යදත්ථෝ
 තස්ස අත්ථාය = තදත්ථෝ

ලෝකස්ස භිතෝ = ලෝකභිතෝ

බුද්ධස්ස දෙය්‍යං = බුද්ධදෙය්‍යං
 සංඝස්ස දෙය්‍යං = සඬ්ඝදෙය්‍යං

4. පඤ්චමි තප්පුරිස සමාසය

පඤ්චමි විහත්ති පදය මුලින් සිට අපගමන, භය, විරති, මෝචන යනාදින්හි යෙදී මෙය

සෑදේ. උදා:-

මේට්‍රිකස්මා අපේතෝ	=	මේට්‍රිකාපේතෝ
නගරස්මා නිග්ගතෝ	=	නගරනිග්ගතෝ
පිණ්ඩපාතස්මා පටික්කන්තෝ	=	පිණ්ඩපාතපටික්කන්තෝ
කාමතෝ නික්කන්තං	=	කාමනික්කන්තං
රුක්ඛග්ගා පතිතෝ	=	රුක්ඛග්ගපතිතෝ
සාසනස්මා අච්චතෝ	=	සාසනච්චතෝ
අපත්තිස්මා වුට්ඨානං	=	ආපත්තිවුට්ඨානං
ධරණීතලස්මා උග්ගතෝ	=	ධරණීතලග්ගතෝ
සබ්බ භවේහි නිස්සට්ඨෝ	=	සබ්බභවනිස්සට්ඨෝ

රාජතෝ භයං	=	රාජභයං
චෝරේහි භයං	=	චෝරභයං
අමනුස්සේහි භයං	=	අමනුස්සභයං
පාපතෝ හීතෝ	=	පාපහීතෝ
අග්ගිතෝ භයං	=	අග්ගිභයං

අකත්තබ්බතෝ විරති	=	අකත්තබ්බවිරති
කායදුච්චරිතස්මා විරති	=	කායදුච්චරිතවිරති
චචි දුච්චරිතස්මා විරති	=	චචිදුච්චරිතවිරති

බන්ධනස්මා මුත්තෝ	=	බන්ධනමුත්තෝ
චනස්මා දුත්තෝ	=	චනමුත්තෝ
බන්ධනස්මාමොක්ඛෝ	=	බන්ධනමොක්ඛෝ

5. ජට්ඨි තප්පරිස සමාසය

ජට්ඨි විභක්ති පදයක් මුලින් සිට පසු පදය හා සබැඳී මෙම සමාසය සෑදේ.

උදා:-

ජිනස්ස චචනං	=	ජිනචචනං
රඤ්ඤෝ පුත්තෝ	=	රඤ්ඤපුත්තෝ
ධඤ්ඤානං රාසි	=	ධඤ්ඤාරාසි
බුද්ධස්ස රූපං	=	බුද්ධරූපං
පුප්ඵස්ස ගන්ධෝ	=	පුප්ඵගන්ධෝ
ඵලස්ස රසෝ	=	ඵලරසෝ
කායස්ස ලහුතා	=	කායලහුතා
මරණස්ස සති	=	මරණසති
හත්ථිනො පදං	=	හත්ථිපදං
ජිනස්ස චචනං	=	ජිනචචනං
සමුද්දස්ස ඝෝඝෝ	=	සමුද්දඝෝඝෝ

6. සත්තම් තප්පරිස සමාසය

සත්තම් පදයක් මුලින් සිට පසු පද සමඟ ගැළපී මෙම සමාසය සෑදේ.

අරඤ්ඤෝ වාසෝ	=	අරඤ්ඤවාසෝ
කුපේ මණ්ඩුකෝ	=	කුපමණ්ඩුකෝ
සමුද්දේ කච්ඡපෝ	=	සමුද්දකච්ඡපෝ
ධම්මේ රුචි	=	ධම්මරුචි
ධම්මේසු නිරුත්ති	=	ධම්මනිරුත්ති
අභිගාරේසු පක්කං	=	අභිගාරපක්කං(පැසුණු)
පබ්බතේ තිට්ඨතී'ති	=	පබ්බතට්ඨෝ

7. අමාදි තප්පරිස

විභක්ති අන්ත කොට ඇති “අං” ආදී පදයක් පෙර පදය සේ සිට “අච්චන්ත” ආදී පද සමඟ සමාස වී සෑදෙන සමාසය මෙනම්.

උදා:-

වේලං අතික්කන්තෝ	=	අතිවේලෝ
-----------------	---	---------

මාලං අතීතෝ	= අතීතාලෝ
ආචරියතෝ පරෝ	= පිචරියෝ
හංසානං රාජා	= රාජයංසෝ
රත්නියා පුබ්බං	= පුබ්බරත්නං
රත්නියා පච්ඡා	= අපරරත්නං

8. අලෝප තප්පුර්සය

පූර්ව පදයෙහි විභක්ති ලොප් නොකර සකසෙන සමාසය මෙනම්.

උදා:-

පහං කරෝතීති	= පහභිකරෝ
අමතං දදාතීති	= අමතන්දදෝ
රණං ජනාතීති	= රණඤ්ජනෝ
පුනිං ධරතීති	= පුනින්ධරෝ

04. බහුබිධීහි සමාසය

නාම පද දෙකක් හෝ කිහිපයක් සමාස වූ විට පද සිල්ලේ චිකතුවෙන් අන්‍ය අරුතක් ගෙන දේ නම් එය අන්‍යාර්ථ හෙවත් බහුබිධීහි සමාසයයි. දුතියාදී විභක්තිවල බහුලව යෙදෙන අතර ඇතැම්විට පටිමාවෙන් ද යෙදේ. මෙය තත්ගුණසංවිඤ්ඤාණ හා අතත්ගුණසංවිඤ්ඤාණ බහුබිධීහි වශයෙන් දෙයාකාර වේ.

1. තත්ගුණ සංවිඤ්ඤාණ බහුබිධීහි සමාසය

සමාස පදයෙන් දැක්වෙන ගුණය අන්‍ය පදයෙහි ප්‍රකටව පෙනේ නම් එය මෙනම්.

උදා:- පටිපන්න අද්ධිකා යං තං = පටිපන්නද්ධිකං (මග්ගෝ)
ද්වේ පදානි යස්ස සෝ = ද්විපදෝ (නරෝ)

2. අතත්ගුණසංවිඤ්ඤාණ බහුබිධීහි සමාසය

සමාස පදවලින් කියැවෙන ලක්ෂණ අන්‍ය පදවල ප්‍රකටව නොපෙනේ නම් එය මෙනම්.

උදා:- උපහටා බලී යස්ස සෝ = උපහටබලී (යක්ඛෝ)
බහවෝ ධනා යස්ස සෝ = බහුද්ධනෝ (සෙට්ඨී)

ඒක	වචන	බහුවචන
යො		යේ
යං		යේ
යේන		යෙහි යෙහි
යේන		යෙහි යෙහි
යස්ස		යේසං යේසානං
යමිහා යස්මා		යෙහි යේහි
යස්ස		යේසං යේසානං
යමිහි යස්මිං		යේසු

මෙලෙස වර්තනගෙන “ය” ශබ්දයේ විභක්තීන්ට අනුව බහුබිධීහි සමාසයෙහි විභක්තිය සොයා ගත හැක.

කර්මාර්ථයෙහි/ දුතියාවෙහි :-

ආගතා සමණා යං සෝ
ආගත් ආ සමණ් ආ යං සෝ
ආගත් සමන්
ආගත සමණ
ආගතසමණෝ//

ආගතා සමණා යං සෝ	= ආගතසමණෝ (විහාරෝ)
ආරුළුහා වනරා යං සෝ	= ආරුළුහවානරෝ (රුක්ඛෝ)
පටිපන්නා අද්ධිකා යං සෝ	= පටිපන්නද්ධිකා (පටෝ)

තතියා විභක්තාර්ථයෙහි :-

දිට්ඨෝ ධම්මෝ යේන සෝ	= දිට්ඨධම්මෝ (අරියසාවකෝ)
ජිනාහි ඉන්ද්‍රියාහි යේන සෝ	= ජිනින්ද්‍රියෝ (බුද්ධෝ)
පත්තෝ ධම්මෝ යෙන සෝ	= පත්තධම්මෝ ()

කතෝ කිව්වෝ යෙන සෝ = කතකිව්වෝ ()
 විජිතෝ මාරෝ යෙන සෝ = විජිතමාරෝ ()

කරුණ විභක්තසාර්ථයෙහි :-

ජින්නෝ රුක්ඛෝ යෙන සො = ජින්නරුක්ඛෝ (චරසු)

චතුත්ථි විභක්තසාර්ථයෙහි :-

උපනිතං භෝජනං යස්ස සෝ = උපනිතභෝජනෝ (සමණෝ)
 දින්නෝ සංකෝ යස්ස සෝ = දින්නසුංකෝ (රාජා)
 උපහට්ඨෝ ඛලි යස්ස සෝ = උපහට්ඨලි (යක්ඛෝ)

පඤ්චමි විභක්තසාර්ථයෙහි :-

අපෙතං විඤ්ඤාණං යස්මා සෝ = අපේතවිඤ්ඤාණං (මතකායෝ)
 නිග්ගතා ජනා යස්මා සෝ = නිග්ගතජනෝ (ගාමෝ)
 නිග්ගතෝ අයෝ යස්මා සෝ = නිරයෝ (අපාය)

ජට්ඨි විභක්තසාර්ථයෙහි :-

ජින්නා පාදා යස්ස සෝ = ජින්නපාදෝ
 ඛිණ්ණා ආසවා යස්ස සෝ = ඛිණ්ණාසවෝ (අරතා)
 සමෝ නත්ථි යස්ස සෝ = අසමෝ (බුද්ධෝ)
 දසඛලානි යස්ස සෝ = දසඛලෝ (බුද්ධෝ)
 සුන්දරෝ ගන්ධෝ යස්ස තං = සුගන්ධං (චන්දන)
 දුට්ඨං සීලං යස්ස සෝ = දුස්සීලෝ (දුස්සීල පුග්ගලෝ)

සත්තමි විභක්තසාර්ථයෙහි :-

සම්පන්නානි සස්සානි යස්මිං සෝ = සම්පන්නසස්සෝ (ජනපදෝ)
 ආකිණ්ණා මනුස්සා යස්සා සා = ආකිණ්ණාමනුස්සා (රාජධානි)
 ඛහවෝ තාපසා යස්මිං සෝ = ඛහුතාපසෝ (අස්සමෝ)
 සම්පන්නානි සස්සානි යස්මිං සෝ = සම්පන්නසස්සෝ (ජනපදෝ)

පට්ඨමා විභක්තසාර්ථයෙහි :- සහ ශබ්දයක් ආදේශ වේ. ඇතැම් තැනෙක “කු” කාරයක් ආගම වේ.

සහ භේතුනා යෝ චත්තතේ සෝ = සභේතුකෝ සභේතු
 සහ පරිවාරෙන යෝ චත්තතේ සෝ = සපරිවාරෝ (රාජා)

මෙම සමාසය නැවතත් අනුකාරයකින් නවවැදෑරුම්වැ බෙදී යයි.

උදා:-

- I. ද්විපද – නාම පද දෙකක්
 ආගතසමණෝ, ජිනිත්ථියෝ
- II. ත්‍රිපද – නාම පද වෙන් වෙන් විභක්තින්ට අයත් ව තිබීම
 චජිරපාණි, ජත්තපාණි, දණ්ඩපාණි
- III. ත්‍රිපද – නාම පද තුනක් ගැළපී සමාස වේ නම්
 මත්තඛණ්ඩානිග(චනං), පරක්කමාධිගත සම්පදා (මහාපුරිසා) සමාධිගත
 භෝගා, ඕනිතපත්තපාණි, සිහපුබ්බද්ධකායෝ
- IV. හ නිපාත පුබ්බපද – හ නිපාතය පූර්ව කොට තිබීම
 අසමෝ (බුද්ධෝ), අසංවාසෝ, අවුට්ඨිකෝ (ජනපදෝ), අභික්ඛුකෝ (විහාරෝ),
 අනුත්තරෝ, අනත්තං, අනාසවා
- V. සහපුබ්බපද – සහ නිපාතය මුලට යෙදී සැකසෙන සමාසය
 සපරිවාරෝ, සභේතුකෝ, සප්පිතිකා, සප්පච්චයා, සක්කිලෙසා, සඋපාදානෝ,
 සමුලුද්ධට්ඨෝ
- VI. උපමාන පුබ්බපද – සමාස වන පදයන්ගේ මුල් පදය උපමාවෙකින් තැබේ නම් භේ

මෙනම්.

කාකසුරෝ, චක්ඛුතෝ (භගවා), අත්ථතෝ, ධම්මතෝ, බ්‍රහ්මතෝ, අන්ධතෝ

VII. සංඛ්‍යාතයපද – නාම පද දෙකම සංඛ්‍යාවාචී නම් මෙනම්.
ද්විතීතං

VIII. දිසන්තරාලත්ථ – ප්‍රධාන දිසා දෙකක් අතරෙහි වූ අනු දිශාව දැක්වීම කියැවෙන
සමාසය මෙනම්.
පුබ්බදක්ඛිණා, පුබ්බත්තරා, අපරදක්ඛිණා, පච්ඡිමත්තරා

IX. ව්‍යතිහාරලක්ඛණ – ඔවුනොවුන් සමාන ලෙස පහර ගසමින් දෙපිරිසක් අතර පැවති
සටනක් දක්වන සමාස මෙනම්.
දණ්ඩාදණ්ඩී, කේසාකේසී

05. ද්වන්ද්‍ව සමාසය

“නාමානං සමුච්චයෝ ද්වන්ද්‍වෝ”

සමාන විභක්ති ඇතිව “එ” නිපාතයෙන් සම්බන්ධවන සමාසය මෙනම්. මෙයට වචන
දෙකක් හෝ ඊට වැඩි ගණනක් සමාසයෙහි යෙදවිය හැක.

1. සමාහාර ද්වන්ද්‍වය:- නපුංසකලිඞ්ගය මෙහි නිත්‍යවැ පවතී.

නාමං ච රූපං ච	= නාමරූපං
පත්තං ච චීවරං ච	= පත්තචීවරං
පාණිං ච පාදං ච	= පාණිපාදං
කාකා ච උලුකා ච	= කාකෝලුකං
ගීතං ච වාදිතං ච	= ගීතවාදිතං
චක්ඛුං ච සෝතං ච	= චක්ඛුසෝතං
ජවිං ච මංසං ච ගෝහිතං ච	= ජවිමංසලෝහිතං
මුඛං ච නාසිකං ච	= මුඛනාසිකං
හත්ථං ච පාදං ච මංසං ච ලෝහිතං ච	= හත්ථපාදමංසලෝහිතං

2. ඉතරීතර යෝග ද්වන්ද්‍වය:- එක් එක් අවයව ප්‍රධානත්වයට පත්වීම නිසා පර පදයේ
ලිඞ්ගය ගෙන සැදේ.

චන්ද්‍රෝ ච සූර්යෝ ච	= චන්ද්‍රසූරියා
මාතා ච පිතා ච	= මාතාපිතරෝ
සමණා ච බ්‍රාහ්මණා ච	= සමණබ්‍රාහ්මණා
සාරිපුත්තෝ ච මොග්ගල්ලානෝ ච	= සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා
සුරා ච අසුරා ච නරා ච උරගා ච නාගා ච යක්ඛා ච	= සුරාසුරනරෝරගනාගයක්ඛා

06. අව්‍යයීභාව සමාසය

“උපසග්ගතිපාතපුබ්බකෝ අව්‍යයීභාවෝ”

නිපාතයක් හෝ උපසර්ගයක් මුලින් සිට ඒවායෙහිම අර්ථයන්ට ප්‍රමුඛස්ථානය දෙමින්
සමාස වීම මෙනම්. කලින් නිපාත හෝ උපසර්ග බවෙක් නොතිබුණ ද සමාස වීමෙන් පසු ව
අව්‍යයන්ගේ ම අරුත් ප්‍රකට කිරීම මෙහි ලක්ෂණයයි. මෙය ප්‍රධාන වශයෙන් කොටස් දෙකකට
බෙදේ;

1. අනකාරාන්ත අව්‍යයීභාවය

“යේ යේ රූචි” = “යථාරූචි” ලෙස වර නො නැගී සිටිනත්

2. අකාරාන්ත අව්‍යයීභාවය

මෙහිදී “උපනගරං” යන්න විභක්තීන්හි වරනැගීමේ දී

පඨමා උපනගරං	උපනගරං
දුතියා උපනගරං	උපනගරං
තතියා උපනගරං උපනගරේන	උපනගරං උපනගරෙහි/හි
චතුත්ථි උපනගරං	උපනගරං
පඤ්චමි උපනගරස්මා	උපනගරෙහි/හි

ජට්ඨි උපනගරං උපනගස්ස උපනගරං උපනගරානං
සත්තම් උපනගරං උපනගරෙ උපනගරස්මිං උපනගරං උපනගරේසු

- තනියා ජට්ඨි සත්තම් විකල්පයෙන් ද පඤ්චමියෙහි සෘජුවම ද විභක්ති අර්ථ ගෙන ඇත.

කෙසේ නමුදු මෙම සමාසය නොයෙක් අර්ථයන්හි අර්ථ ගන්වයි.

සමීපාර්ථයේ (ප්‍රභ)

සමීපං නගරං = උපනගරං
සමීපං කුමිහං = උපකුමිහං
ගඩ්ගාය සමීපෙ = උපගඩ්ගං
මණිකස්ස සමීපං = උපමණිකං

අභාවාර්ථයේ (නැත)

දුර්ථානං අභාවෝ = නිද්දුර්ථං
මකසානං අභාවෝ = නිමිමකසං

පශ්චාදාර්ථයේ (පසු)

රථස්ස පච්ඡා = අනුරථං
භත්තස්ස පච්ඡා = පච්ඡාභත්තං

යෝග්‍යාර්ථයේ (සුදුසු)

යථාස්සරූපං = අනුරූපං

විජ්ඣාර්ථයේ (කැමැත්ත)

අත්තානමත්තානංපති = පච්චත්තං
අද්ධමාසංඅද්ධමාසංඅනු = අන්වද්ධමාසං

අනුපූර්වාර්ථයේ (අනුපිළිවෙළ)

පෙට්ඨානං අනුපුබ්බෝ = අනුපෙට්ඨෝ

ප්‍රතිලෝමාර්ථයේ (විරුද්ධාර්ථයේ)

පථස්ස පටිලෝමං = පටිපථං

සමෘද්ධාර්ථයේ

සුට්ඨු භික්ඛං = සුභික්ඛං

මර්යාදාර්ථයේ (සීමාව හැර)

ආපබ්බතංබෙත්තං = ආපබ්බතාබෙත්තං

අභිවිධිඅර්ථයේ (සීමාව සමඟ)

ආජලන්තං සීතං = ආජලන්තාසීතං

අසමෘද්ධාර්ථයේ

දුට්ඨභික්ඛං = දුබ්භික්ඛං

අධිකාර්ථයේ

ඉත්ථීසු අධිකිච්චකථා = අධිත්ථී
කුමාරීසු අධිකිච්චකථා = අධිකුමාරී

නිපාතපූර්වකාර්ථයේ

බුඩ්ධානං පටිපාටි = යථාබුඩ්ධං

අනතික්‍රමණාර්ථයේ

කම්මමනතික්කම්මතවාකරෝති = යථාකම්මං
සත්තිමනතික්කම්මතවාකරෝති = යථාසත්ති

තිරාර්ථයේ (එනා)

පබ්බතස්ස තිරෝ

= තිරෝපබ්බතං

බහි පුරේ උපරි පච්ඡා (බහිනගරං, පුරේහත්තං, උපරිපාසාදං, පච්ඡාහත්තං) නිපාත
සමග ද මෙම සමාසය වේ.